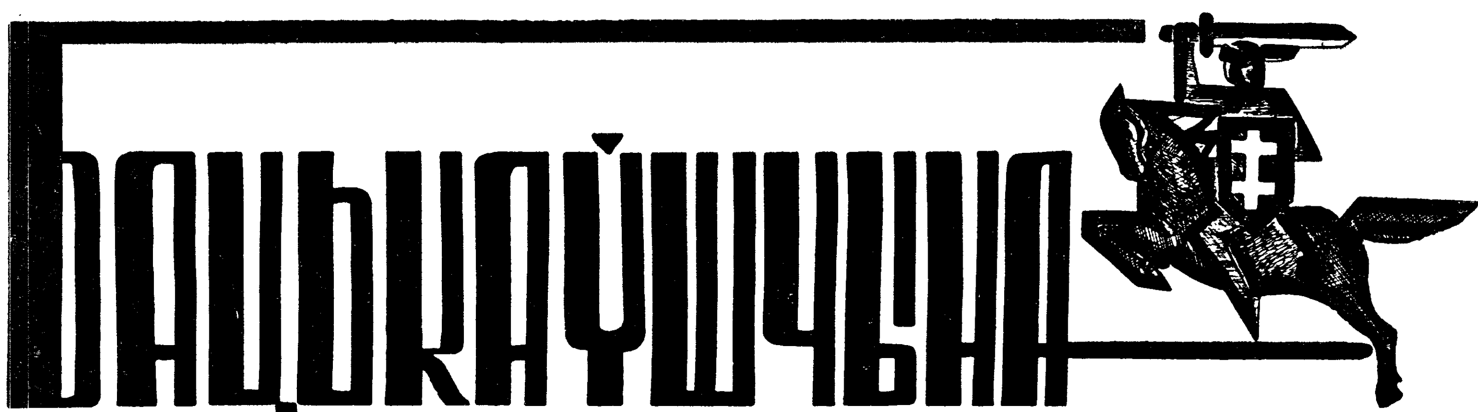

ОРГАН БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬНА-ВЫЗВОЛЬНАЙ ДУМКІ

WHITERUTHENIAN NEWSPAPER "BACKAUSCYNA" ("FATHERLAND")

Responsible Publisher: Wladimir BORTNIK

Druck: „LOGOS", Buchdruckerei u. Verlag, G.m.b.H.
München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

Post Adress: "Backauscyna", München 22, Herzog-Rudolf-Straße 49/III
Die Administration der Weißruthenischen Zeitung „BACKAUSCYNA"
München 22, Herzog-Rudolf-Straße 49/III

ГАЗЭТА ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ — ЦАНА 50 Н. ФЭН.

LE JOURNAL BIELORUSSIEN „LA PATRIE" | THE WHITERUTHENIAN NEWSPAPER „THE FATHERLAND" | DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „DAS VATERLAND"

№ 21-22 (152-153) Нядзеля 31 травеня 1953 г. ГОД ВЫДАНЬНЯ 7

Капітуляцыя Чэрчыля

Першай афіцыяльнай рэакцыяй Амэрыкі й заняцьцем ейнага становішча перад сытуацыяй, заіснаваўшай у сьвеце пасьля сьмерці Сталіна, была ведамая прамова прэзыдэнта Айзэнгаўэра з 16 красавіка 1953 году. Такой афіцыяльнай рэакцыяй Вялікабрытаніі й першым канкрэтным сфармуляваньнем ейнай замежнай палітыкі пасьля сьмерці кремлёўскага дыктатара была прамова ейнага прэм'ера Чэрчыля, сказаная ў парляманьце 11 травеня сёлета. Хаця ЗША й Вялікабрытанія належаць да таго самага заходняга блёку, у якім першыя выконваюць вядучую ролю, а другая яе таксама выконваць хацела-б, хаця абедзьве дзяржавы ў роўнай меры загрожаныя Савецкім Саюзам і робяць намаганьні перад ім абараніцца, то кажная зь іх фармулюе зусім іншыя, часамі супярэчныя, пляны сваей абароннай акцыі, што ў выніку выходзіць на вялікую шкоду заходняму сьвету й на ня менш вялікую карысьць Савецкаму Саюзу й сусьветнаму камунізму. Ад заканчэньня апошняй вайны яшчэ ніколі так войстра не зарысаваліся гэтыя супярэчнасьці між амэрыканскай і брытанскай палітыкай, як у гэтых апошніх прамовах Айзэнгаўэра й Чэрчыля. Яшчэ ніхто дагэтуль так глыбака не прабаваў убіць кліну разыходжаньняў між Вашынгтонам і Лёнданам, як гэта зрабіў Чэрчыль 11 травеня.

Мы ані чуць не захопліваліся прамовай Айзэнгаўэра, наадварот, былі ёй расчараванымі й глыбака занепакоенымі, але, тым ня менеи, у сэрыі нашых папярэдніх артыкулаў ацэньвалі яе пазытыўна. У дачыненьні да спачатнага абвешчаньня новым амэрыканскім урадам палітыкі вызваленьня, да прынцыпу «непадзельнасьці свабоды», прамова Айзэнгаўэра з 16 красавіка была вялікім крокам назад, была таксама капітуляцыяй перад Саветамі. Злажыўшы ў архіў палітыку вызваленьня й сваю собскую рэзалюцыю аб адкліканьні Ялты, амэрыканскі прэзыдэнт выступіў з прамовай, зь якой лёгічна вынікала, што Амэрыка прапануе новы падзел сьвету на сфэры ўплываў. Перадумовай міру й сусьветнага адпружаньня мела-б быць, згодна гэтае прамовы, такое разьмежаваньне ўплываў, што Саветы асталіся-б у граніцах 1939 году зь Кітаем, так як аб ім у прамове зусім не ўспаміналася. Затое астальная часьць Азіі, уключна із задзіночанай Карэяй і Індакітаем, а таксама й сатэлітныя дзяржавы ўсходняе Эўропы, уключна з усходняй Нямеччынай і савецкай зонай Аўстрыі, мелі-б права вярнуцца да вольнага некамуністычнага сьвету.

Але ў параўнаньні з амэрыканскай палітыкай «кантэйнмэнту» (паўстрымоўваньня), што ўсяўладна абавязвала пры ўрадзе Трумана, прамова Айзэнгаўэра была вялікім крокам наперад, была, як мы яе разумелі й разумеем, першым выразным этапам у пераходзе ад абароны да наступу. Палітыка «кантэйнмэнту» вымагала паўстрымоўваньня камунізму паза здабытымі ім тэрыторыямі й згары выключала ўсякую думку аб умешваньні ў справы па той бок зялезнай заслоны. Прэзыдэнт-жа Айзэнгаўэр, пакідаючы Саветам іхныя тэрытарыяльныя здабыткі да 1939 году, у тым ліку й паняволеныя бальшавізмам нерасейскія народы да 1939 г., а так-жа Кітай, паставіў становучае дамаганьне спыненьня камуністычнай агрэсіі ў цэлай Азіі, задзіночаньне Карэі й прадстаўленьня поўнай свабоды сатэлітным дзяржавам, апанаваным бальшавізмам у выніку апошняй вайны.

Такая пастаноўка справы амэрыканскім прэзыдэнтам, паўтараем, была для нас нязвычайна балючай, бо аддавала нас на праглыненьне савецкаму молаху. Але мы хацелі ўважаць, што была яна ня столькі прынцыповым становішчам, скольki ходам тактычным. Амэрыка не магла сябе песьціць надзеяй, што высунутыя Айзэнгаўэрам умовы будуць Саветамі прынятыя, а значыцца, што сфармуляваная Айзэнгаўэрам палітыка знойдзе практычнае ажыцьцяўленьне. Таму, на нашую думку, Айзэнгаўэр высунуў не максымальныя пляны, але мінімальныя, каб, пасьля спадзяванага адхіленьня іх Саветамі, лепей пераканаць сьвет і собскае грамадзянства аб усім хвальшы савецкай мірнай афэнзывы. Гэтак мы намагаліся інтэрпрэтаваць прамову прэзыдэнта ЗША.

Затое зусім штось іншае прадстаўляе сабою прамова Чэрчыля. Брытанскі прэм'ер ня толькі ў нічым не пайшоў наперад, ня толькі перачыркнуў усе свае заявы аб агрэсыўнасьці Саветаў, калі быў яшчэ шэфам апазыцыі, але навет вярнуўся да ганебных прынцыпаў Ялты, адзіным жывучым сяньня тварцом якой ён і зьяўляецца. Калі ў Ялце абодвы заходнія партнэры, ЗША і Вялікабрытанія, дзеілі адназгодна, дык сяньня Чэрчыль у сваей прамове пасярэдна выступае супраць палітычных плянаў Амэрыкі, але амаль нідзе ня крытыкуе Саветаў, намагаючыся навет адхіліць іхную віну за камуністычную агрэсію ў Індакітаі, якая найболей загражае брытанскім інтарэсам у Азіі.

Амэрыка, як ведама, да праекту скліканьня канфэрэнцыі вялікадзяржаваў дзеля адпружаньня сусьветнае сытуацыі адносіцца вельмі сцэптычна і ўважае, што перад славамі, якімі была-б такая канфэрэнцыя, Саветы павінны задэманстраваць свае мірныя намеры выразнымі чынамі. Чэрчыль-жа высунуў дамаганьне як найхутчэйшага скліканьня такой канфэрэнцыі на «найвышэйшым шчэблі», як ён яе называе, не стаўляючы перад гэтым Саветам ніякіх умоваў і надзеючыся, што яна, гэтая канфэрэнцыя, можа даць пажаданыя вынікі, бо, на ягоную думку, Саветы не зьяўляюцца непапраўнымі імпэрыялістычнымі агрэсарамі, за якіх іх уважаюць, але толькі хочаць мець пэўнасьць собскае бясьпечнасьці перад Нямеччынай. Такая ацэна савецкае палітыкі зьяўляецца жыўцом узятая зь ялтанскага архіву безь якой-небудзь яе мадыфікацыі, што

(Заканчэньне на 2-ой балоне)

Ліпень-месяцам беларускае кніжкі

Наймагутнейшай зброяй у выпрацоўленьні адпорнасьці на асыміляцыйны працэс нашае эміграцыі, дзеля захаваньня ейнае нацыянальнае моцы, як і вялікім духовым лучнікам із страчанай часова Бацькаўшчынай ёсьць роднае друкаванае слова, у канкрэтным сэньсе — беларуская кніжка. Гэтая роля й значэньне беларускага друку ў некалькі разоў яшчэ большыя для нашае моладзі, асабліва тэй наймалодшай, што ўжо ня помніць Бацькаўшчыны. Беларуская прэса й кніжка для нашага наймалодшага пакаленьня зьяўляецца адзіным жаралам, зь якога яна можа чэрпаць веду аб Беларусі, адзіным сьветам, у якім яна ў сваім уяўленьні й фантазіі можа жыць на шырокіх прасторах роднае краіны, аддыхаць запахам яе сенажацяў і смалістых сасонак, пазнаваць жыцьцё, быт і звычаі беларускага народу, разумець і захопліваццa ягонымі нацыянальна-вызвольнымі ідэямі.

Ніхто не запярэчыць прыкрага факту, што спасярод розных галінаў нацыянальнае дзейнасьці нашае эміграцыі справа выдаваньня й перавыдаваньня найлепшых беларускіх кніжак была найбольш занядбанай. Прычынай гэтага была ня толькі нашая матарыяльная галіта, але ў ня меншай меры і нашае недацэньваньне вялізарнай нацыянальнай ролі й значэньня роднага друкаванага слова. Але ніколі ня бывае такой памылкі, якой пры шчырым хаценьні й добрай волі нельга было-б направіць!

Разумеючы і ўлічваючы гэта, Рэдакцыя «Бацькаўшчыны», ня гледзячы на тое, што ўсьцяж мусіла й мусіць змагацца з матарыяльнымі нястачамі, ад самага пачатку паставіла сабе за заданьне сыстэматычна перадрукоўваць на сваіх балонах найлепшыя й найпрыступнейшыя шырокім масам творы беларускае мастацкае літаратуры й потым выдаваць іх асобнымі кніжкамі.

На пачатку здавалася, што такая сьціплая тыднёвая газэта, могучы адпускаць на такія перадрукі адно толькі па два газэтныя падвалы ў тыдзень, ня зможа зрабіць нечага паважнейшага ў гэтай галіне. Гэтак здавалася на пачатку. Тымчасам, аднак, «Бацькаўшчына», можа ўжо сяньня пахваліцца не малымі дасягненьнямі у гэтай галіне сваей працы. Не praмінула яшчэ паўтара году ад таго часу, калі газэта распачала перадрукоўваньне найвялікшага й аднаго з найвыдатнейшых твораў нашае літаратуры нашаніўскае пары — паэмы «Новае Зямлі» Якуба Коласа (перадрукоўваньне распачалося ў нумары 78-79 за 25. 12. 1951 г.), а ў нумары 18 (149) за 3. 5. 1953 год, г. зн. за ня цэлых паўтара году, закончыла перадрукоўваньне й выдала асобнымі кніжкамі тры наступныя шэдэўры беларускае літаратуры: 1. «Новая Зямля» Якуба Коласа, 278 балонаў (разам з уступам), 2. «Раськіданае Гняздо» Янкі Купалы, 74 балоны і «Тутэйшыя» Янкі Купалы, 82 балоны; **разам 434 балоны.** Пры гэтым, у тым-жа часе перадрукоўваньне мастацкай літаратуры ў шасьцёх падрад нумарох (ад № 34 (113) да 39 (118), г. зн. на працягу паўтара месяцаў, было перапыненае, калі друкавалася падвалам навуковая праца п. н. «Некаторыя групы словаў беларускае мовы». Цяпер-жа «Бацькаўшчына» перадрукоўвае выдатны празаічны твор нашае літаратуры пэрыяду «Ўзвышэнства» — «Запіскі Самсона Самасуя» Андрэя Мрыя, які пазьней будзе таксама выдадзены асобнай кніжкай.

Пераканаўшыся такім чынам на собскім прыкладзе, што пры хаценьні можна зрабіць многае навет пры вельмі сьціплых і абмежаваных магчымасьцях, «Бацькаўшчына» цяпер паставіла перад сабой куды шырэйшыя й больш амбітныя мэты: яна пастанавіла ў далейшым выдаваць лепшыя творы беларускае літаратуры ня толькі шляхам спачатнага перадрукоўваньня іх у газэце, што зьмяншае кошты выданьня, але й выдаваць іх таксама непасрэдна, г. зн. друкаваць асобнымі кніжкамі, ня перадрукоўваючы перад гэтым у газэце. Мы плянуем, што гэткім чынам Выдавецтва «Бацькаўшчыны» змагло-б выпускаць у сярэднім адну кніжку ў месяц.

Як сама Рэдакцыя, гэтак і некаторыя беларускія інстытуцыі, таксама й прыватныя асобы прыгатавалі ўжо да друку й запрапанавалі нашаму Выдавецтву выданьне наступных твораў нашае мастацкае літаратуры: 1. «Выбраныя Творы» Янкі Купалы, 2. «Выбраныя Творы» Максіма Багдановіча, 3. «Зборнік мастацкае прозы» Власта (В. Ластоўскага), 4. «Зборнік мастацкае прозы» Максіма Гарэцкага, 5. повесьць «Дзьве Душы» Максіма Гарэцкага, 6. «Зборнік Узвышэнскае Прозы», 7. «Зборнік Узвышэнскае Паэзыі», 8. «Гальгофа» — зборнік апавяданьняў сучаснага эміграцыйнага пісьменьніка Мартына Люціча, 9. «Асыміляцыя ці адраджэньне?» др. Тамаша Грыба й інш.

Як бачым, заданьне, здавалася-б, панад нашыя сьціплыя сілы й магчымасьці. Аднак яно зусім рэальнае, калі ўзяць пад увагу дасюлешнія вынікі выдавецкае дзейнасьці «Бацькаўшчыны». Зрэалізаваць, аднак, гэты плян магчыма толькі пры выдатнай, сыстэматычнай і арганізаванай дапамозе ўсяго нашага грамадзянства на эміграцыі. Гэтая помач практычна магла-б быць двая́кая: **1. купляць самым і пашыраць сярод ін-**

(Заканчэньне на 2-ой балоне)

Палітычныя Навіны

Камуністыя адкінулі новы альянцкі плян вымены ваеннапалонных. Пасьля нязгоды камуністых на папярэдні альянцкі плян вымены ваеннапалонных у Карэі яны паўтарылі свой папярэдні праект, што складаўся з 8 пунктаў. Збройныя сілы ЗН адкінулі гэты праект і высунулі свой новы, які быў кампрамісовым. Паводля гэтага праекту, альянты згаджаюцца перадаць кітайскіх ваеннапалонных, што адмаўляюцца ад рэпатрыяцыі, пад апеку нэўтральнай камісіі, што мела-б складацца зь Індыі, Швэцыі, Швайцарыі, Польшчы й Чэхаславаччыны, затое зажадалі вылучэньня з пад гэтай апекі ваеннапалонных карэйскіх, што ня хочаць рэпатрыявацца, якіх хочаць звольніць да цывільнага жыцьця адразу пасьля падпісаньня перамір'я. Апрача гэтага альянты зажадалі скарачэньня тэрміну 4 месяцаў на 60 дзён, падчас якіх кітайскія палонныя, што адмаўляюцца ад рэпатрыяцыі, знахадзіліся-б пад апекай успомненай камісіі. Таксама зажадалі, каб спасярод дзяржаваў, уваходзячых у склад камісіі, толькі Індыя прыслала сваё войска й кіраўнічы адміністрацыйны пэрсанал, астальныя 4 дзяржавы мелі-б прыслаць толькі ўспамагаючы пэрсанал. Камуністыя станоўча адкінулі й гэты праект. У сувязі з гэтым альянты перарвалі канфэрэнцыю да 27 травеня, каб магчы прыгатаваць яшчэ адзін новы праект.

Узмацненьне ваенных дзеяньняў у Карэі. Пасьля доўгага зацішша на Карэйскім фроньце 15 травеня ўзноў распачаліся гвалтоўныя атакі камуністых на становішчы збройных сілаў ЗН. У гэты толькі дзень на адным сярэднім адрэзку фронту камуністыя страцілі 1.100 забітымі й раненымі. У шосты дзень зацятых паветраных баёў у суботу 15 травеня Амэрыканцы састрэлілі 12 камуністычных рэактыўных зьнішчальнікаў савецкай маркі МІГ-15 і такім чынам на працягу гэтых шасьці дзён зьбілі 35 МІГ-15, два далейшыя зь вялікай праўдападобнасьцю зьнішчылі й найменш 17 пашкодзілі.

Камуністыя ў Індакітаі пацярпелі вялікія страты. У той час, калі камуністычныя ветмінскія аддзелы спынілі свой марш у каралеўстве Ляёс, узнавілі яны свае атакі ў самым Ветнаме. Спроба праламаць бэтонны вал, збудаваны Французамі цераз дэльту ракі Тонкінг, была адбітая зь нязвычайна вялікімі стратамі для камуністых. У французкай галоўнай гасподзе пануе перакананьне, што камуністыя ў гэтай мясцовасьці прыгатаўляюць новую вялікую афэнзыву.

Камуністычная небясьпека для Сыяму. Неспадзяваны адваротны марш камуністых у каралеўстве Ляёс, які выклікаў розныя камантаваньні, на думку ўраду Сыяму (Таі), як і ўраду ЗША, яшчэ зусім не абазначае, што небясьпека камуністычнай агрэсыі для Сыяму зьменшылася. Сыям у сувязі з гэтым мае ў найбліжэйшым часе зьвярнуцца да Задзіночаных Нацыяў, каб апошнія зарэагавалі супраць загрозы камуністычнай агрэсіі на гэтую краіну. Амэрыка гэткі зварот мае падтрымаць.

Чырвоны Кітай можа быць прынятым у ЗН. Многія розныя саюзьнікі Амэрыкі заявілі, што яны пасьля падпісаньня дагавору аб перамір'і ў Карэі будуць падтрымліваць дамаганьне чырвонага Кітаю аб прыняцьці яго ў склад Задзіночаных Нацыяў. Прэзыдэнт Айзэнгаўэр на апошняй сваей прэсавай канфэрэнцыі зазначыў, што тым часам ён ня ведае, якое ў гэтым займе становішча Амэрыка. Гэткі адказ незадаволіў многіх рэспубліканскіх сэнатараў, якія маюць у найбліжэйшым часе зажадаць ад міністра замежных справаў Даллеса, каб Амэрыка выказала ясна сваё становішча адносна прыняцьця камуністычнага Кітаю ў ЗН. Адзін з сэнатараў асьветчыў, што калі Айзэнгаўэр і Даллес выразна ня супрацьставяцца такому пляну, дык сярод рэспубліканцаў паўстане разлом.

Немцы ратыфікавалі дагаворы з альянтамі. Вышшая палата нямецкага парляманту («Бундэсрат»), якая ў мінулым месяцы адкінула ратыфікацыю дагавору Нямеччыны з трыма заходнімі вялікадзяржавамі й дагавору аб эўрапэйскай арміі, 15 травеня, аднак, ратыфікавала гэтыя дагаворы 23 галасамі супраць 15. Пастанова Бундэсрату ёсьць вялікім палітычным сукцэсам канцлера Адэнаўэра, аднак змаганьне за ратыфікацыю яшчэ не закончанае. Прэзыдэнт Нямеччыны Гойс заявіў, што ён не падпіша дагавораў, пакуль нямецкі канстытуцыйны суд у Карльсругэ ня выскажыцца ў справе іх важнасьці. Канстытуцыйны трыбунал выдасьць у гэтай справе сваю пастанову толькі ў пачатку жніўня сёлета.

Зьмена галоўнакамандуючага НАТО. Прэзыдэнт Айзэнгаўэр адклікаў ген. Рыджвэя із становішча галоўнакамандуючага збройнымі сімалі Атлянтычнага пакту (НАТО) і назначыў яго начальнікам штабу амэрыканскай арміі. На наступніка Рыджвэя, як галоўнакамандуючага НАТО, прэз. Айзэнгаўэр назначыў дасюлешняга начальніка штабу НАТО генэрала Грунтэра.

Незадаваленьне Амэрыкі з прамовы Чэрчыля. Апошняя прамова прэм'ера Вялікабрытаніі Чэрчыля (чытай аб гэтым передавіцу) і антыамэрыканскае выступленьне лідэра ангельскай апазыцыі Этлі выклікалі ў ЗША вялікае незадаваленьне, а навет абурэньне. Амэрыканскі сэнат асабліва войстра зарэагаваў на прамову Чэрчыля, а амэрыканская прэса закідае яму, што імкнецца да «Мюнхэну Далёкага Ўсходу». Атакі супраць Вялікабрытаніі былі найвастрэйшымі за апошнія 5 год, пры чым ня быў пададзены ніводзін голас у вабароне брытанскай палітыкі. Як рэспубліканцы, гэтак і дэмакраты адназгодна асудзілі апошняе выступленьне Чэрчыля, а асабліва Этлі.

Францыя таксама незадаволеная з прамовы Чэрчыля. Пасьля прамовы брытанскага прэм'ера францускі габінэт быў сабраўся на надзвычайнае паседжаньне пад кіраўніцтвам прэзыдэнта Орыёля. Урад быў асабліва занепакоены заклікам Чэрчыля, каб запрапанаваная ім канфэрэнцыя з Саветамі была абмежаваная да найменшай колькасьці дзяржаваў. У Парыжы гэта зразумелі, што канфэрэнцыя мела-б адбыцца бяз удзелу Францыі, на што францускі ўрад ня можа згадзіцца. Французы былі таксама абураны на Чэрчыля за ягоную крытыку 18-месячнага тэрміну вайсковай службы ў Францыі. У Парыжы цьвердзяць, што Францыя мае пад зброяй болей людзей, чымся Ангельшчына.

Візыта Адэнаўэра ў Лёндане. Канцлер Заходняй Нямеччыны Адэнаўэр пасьля сваей двухдзённай візыты ў Лёндане вярнуўся 15 травеня назад. Ён асьветчыў, што ягоныя размовы з прэм'ерам Чэрчылем былі ведзеныя ў вельмі прыязнай атмасфэры. Нямецкі канцлер пераканаемы, што Вялікабрытанія «ніколі ня будзе весьці перагавораў з Саветамі цераз галаву Нямеччыны». Ён паведаміў, што Чэрчыль яшчэ ў гэтым годзе зложыць сваю візыту нямецкаму ўраду.

Міністар Даллес на Блізкім і Сярэднім Усходзе. Амэрыканскі міністар замежных справаў Даллес разам з дырэктарам Узаемнай Бясьпечнасьці Стассэнам 11 травеня распачаў сваё падарожжа па Блізкім і Сярэднім Усходзе, падчас якога ён адведае 12 дзяржаваў. У першы дзень свайго падарожжа ён адведаў сталіцу Эгіпту Каір, дзе правёў канфэрэнцыю з эгіпскім прэм'ерам ген. Наджыбам. Мэтай падарожжа амэрыканскага міністра ёсьць навязаньне цясьнейшых дачыненьняў з арабскімі краінамі і ўзмоцніць у іх супольны антыбальшавіцкі фронт.

Звальненьне Вільяма Оціса. Заарыштаваны перад 23 месяцамі ў Празе і засуджаны на 10 год зьняволеньня амэрыканскі карэспандэнт Вільям Оціс, у парадку новых савецкіх гэстаў «мірнай афэнзывы» быў 15 травеня выпушчаны на волю.

Сябра ўсходнянямецкага палітбюра арыштаваны. Сябра палітбюра ўсходнянямецкай камуністычнай партыі (СЕД) і начальнік кадраў Франц Далем быў апошнімі днямі арыштаваны ў усходнім Бэрліне. Яму закідаецца неадпаведны падбор кадраў унутры СЕД й «капітулянцкае захоўваньне» кіраўніцтва нямецкіх камуністых у Парыжы.

Новае завастрэньне англа-эгіпскіх дачыненьняў. Пасьля некаторага адпружаньня ў англа-эгіпскіх дачыненьнях у сувязі із спрэчкамі ў справе вываду ангельскіх войскаў з зоны Суэскага каналу, якое наступіла пасьля візыты ў Каіры міністра ЗША Даллеса, апошнім часам наступіла новае завастрэньне, выкліканае гранічным інцыдэнтам між Ангельцамі й Эгіпцянамі. Шэф эгіпскага генэральнага штабу палкоўнік Нассэр у сувязі з гэтым заgразіў «паўтарэньнем прыкладу амэрыканскай рэвалюцыі супраць брытанскага імпэрыялізму» ў выпадку, калі мірнае пагадненьне ў справе зоны Суэскага каналу ня будзе дасягнутае.

АЛЕК БРАЎН

КРЭМЛЬ І ЮГАСЛАВІЯ

Нацыянальнае пытаньне й ягонае разьвязаньне цікавіць кажнага падсавецкага чалавека; калі ен зьяуляецца ня сяорам расейскага народу, дык цікавіць яго таму, што ён ня можа любіць хоць-бы найменшага прыгнечаньня з боку Расейцаў; калі-ж ен зьяўляецца сумленным Расейцам, дык у сілу таго, што ніводнаму прызвайтаму й сьвядомаму чалавеку ня можа падабацца панаваньне над іншымі.

Але нацыянальнае пытаньне можна разглядаць ня толькі ў рамах самога СССР: гэта — пытаньне міжнароднае, што датычыць інтарэсаў усіх народаў. Дачыненьні СССР з другімі народамі могуць кідаць яркае сьвятло на самое разьвіцьцё гэтага пытаньня ўнутры СССР. Вось чаму чужынец мае ня толькі права, але и абавязак разглядаць падобныя міжнародныя пытаньні. Гэта ня ёсьць умешваньнем у нутраныя справы, — гэта ёсьць лягічны вывад з карэннай няправільнасьці агульнай палітыкі Крэмля.

І я спадзяюся, што газэта «Бацькаўшчына», што выгадна вызначаецца ўдзелам у ёй прадстаунікоў розных народаў і палітычных паглядаў, прадставіць такую магчымасьць і мне, чужынцу, ня зьвязанаму зь ніводным з народаў СССР.

*

Між першатравенскімі лёзунгамі 1948 і 1953 гадоў, апублікаванымі ў «Праўдзе», зазначаецца вялікая розьніца, асабліва між лёзунгамі апошніх двух год. Адсутнічае цяпер лёзунг аб Югаславіі. У мінулагодніх лёзунгах Крэмль вітаў якоесьці змаганьне югаслявянскага народу супраць Ціты. Зразумела, непаўтарэньне гэтага лёзунгу ў гэтым годзе ня прыпадковае. Адсутнасьць лаянкі супраць Ціты, атрымліваючая пацьверджаньне таксама ў больш спакойным тоне радыяпраграмаў на югаслявянскіх мовах, адкрывае дзьверы да магчымага будучага новага лёзунгу, прыкладам, да лёзунгу ў 1954 годзе, у якім, магчыма, Ціта ўзноў будзе абвешчаны «заслужаным таварышам» і «прыяцелем СССР».

Такое новае збліжэньне між Цітам і Крэмлём абазначала-б сур'ёзную перамену ў узаемадачыненьнях міжнародных сілаў. Сьвет пачаў-бы ўзноў дзяліцца на два ярка зарысаваныя ідэялягічныя лягеры — крэмлёўскі й вашынгтонскі. У Маскве й Вашынгтоне перамаглі-б ярыя рэакцыянэры. Вашынгтон прадаўжаў-бы ўзначаліваць антыкамуністычны фронт, а крэмлёўскі фронт атрымаў-бы пацьверджаньне, што ен абараняе перадавую рэвалюцыйную думку.

*

У чым палягала й палягае існаваньне цітаўскай Югаславіі? Перадусім у тым, што сталая нязгода СССР зь Югаславіяй усё больш і больш разьвівае ў народных масах сумляваньні ў тым, што крэмлёўскі «камунізм» зьяўляецца наагул сацыялістычным рухам: ён зьяўляецца скарэй за ўсё рэакцыйным імпэрыялістычным рухам, увабраўшым у сябе традыцыі расейскага царызму.

З другога боку, некамуністычны фронт моцна церпіць ад скрайных сілаў амэрыканскага манапалізму. Заўсёдныя напады Масквы на Ціту адначасна даказвалі, што крэмлёўскі «камунізм» не зьяўляецца адзіным камунізмам. А калі-б атрымалі верх скрайныя сілы, дык яны, быць можа, памаглі-б крэмлёўскім рэакцыянэрам даказаць адваротнае. Для Крэмля гэта прадстаўляла-б вялікую вартасьць.

Гэта, аднак, адсюль ня значыць, што факт адсутнасьці югаслявянскага лезунгу вычэрпваюча аб'ясьняецца тым, што Крэмль проста-напроста унікае лезунга, які мог-бы выклікаць чорнае камантаваньне не ў ягоную карысьць.

*

Перамены тону Крэмля ў дачыненьні да Югаславіі мы павінны шукаць у больш карэннай прычыне. Не трэба разглядаць у сувязі з маскоўскай шуміхай аб сооскай савецкай самакрытыцы з прычыны розных насільстваў МВД, якая, здаецца, ужо пераконвае некаторых назіральнікаў заходняга сьвету ў тым, што у СССР быццам адбываецца якісьці грамадзкі пераварот .Крэмль, зразумела, адначасна хоча успакоіць савецкага чалавека і замежных крытыкаў п е р н і к а м у тым, што быццам паправіўся паліцыйны разгул, і як-небудзь паправіць адсутнасьць запраўднай дэмакрацыі.

Але якраз такі разгул МВД ў СССР і зьвязаная зь ім адсутнасьць дэмакрацыі і зьяўляецца аднэй із прычынаў, — або лепш сказаць, аднэй із формаў аснаўных прычынаў — нязгодаў КП Югаславіі з Крэмлём. Таму мы павінны пытаць, ці не абазначае гэтая перамена тону Крэмля ў дачыненьні да Югаславіі спробы Маленкава і кампаніі да некаторай меры згладжываць гэтую нязгоду, як першы крок новага збліжэньня між СССР і Югаславіяй, якое ўзноў-бы зрабіла Крэмль галоўнай, калі не адзінай крыніцай сусьветнае рэвалюцыйнае думкі?

*

Ацэньваючы першатравенскія лёзунгі з гэтага гледзішча, навязваецца здагадка, што закулісьнымі каналамі Маленкаў і кампанія ўжо зьвяртаюцца да Белграду й гавораць: «ну, таварышы, давайце пагаворым. Сталіна ўжо няма, мы-ж новыя, чыстыя, з намі можна разважаць пытаньні, нас цікавячыя; глядзіце-ж, як сьмела мы лічымся з разгулам сталінскай паліцыі: ці-ж ня час знайсьці нам шлях для перамір'я?» А такія закулісныя гутаркі безадкладна выклічуць пытаньне: што ў вадказ скажуць Ціта, Кардэль, Джылас, Ранковіч і іншыя людзі югаслявянскага палітбюра? Іх адказ будзе чуваць уважнаму слуху каго-небудзь з блізка знаёмых зь іх сьветапаглядам, ня без прыязнага водгуку для другіх земляў, а асабліва для земляў і народаў, якія ў нашыя дні церпяць ад расейскага «камуністычнага» імпэрыялізму.

*

Як і кажны чалавек, згубіўшы надзею і пацярпеўшы глыбокае расчараваньне, ня толькі ў дзейнасьці другога, што лічыў яго прыяцелям, але і ў шчырасьці ягоных намераў, першы агульны югаслявскі адказ будзе той-жа самы, што й адказ больш асьцярожных людзей у Лёндане й Вашынгтоне: ну, паглядзім, дайце доказы сваіх словаў у чынах! Мы не раней можам паверыць адным вашым заявам: у мінулым мы ім верылі, але на дзеле вы нам зрадзілі.

Але каб зразумець магчымы югаслявянскі адказ, трэба ведаць галоўную вельмі карэнную прычыну звады Югаславіі з СССР. Бо тут зьмешваюцца й пераплятаюцца пагляды югаслявянскага ўраду і ўраду СССР на міжнародныя дачыненьні — з аднаго боку, і пагляды югаслявянскіх камуністых у дачыненьні да маскоўскага камунізму. Урады, у сілу міжнародных нормаў, могуць вызнаваць адзін другі, мець свае пасольствы і інш, але гэта яшчэ ня значыць, што югаслаўцы прызнаюць правільнай маскоўкую канцэпцыю «камунізму». Тут неабходна разрозьніваць розныя часьці праблемы.

*

У 1939 годзе, калі Сталін заключыў дагавор зь Гітлерам, Крэмль патрабаваў ад «братніх» кампартыяў зьмяніць антыгітлераўскія лёзунгі на лёзунгі й палітыку «прыяцельскіх» дачыненьняў між Бэрлінам і Масквой. Югаславянцы ўважалі гэтае патрабаваньне за тактычную памылку і сваю палітыку яны асноўвалі на абароне сваей бацькаўшчыны. **Гэта была першая трэшчына ў «адзінстве» крэмлёўскага й югаслявянскага камунізмаў.** Трэшчына значна расшырылася, калі 29 лістапада 1943 году ў Яйцы ў Босьні прадстаўнікі югаслявянскіх народаў, пасьпяхова ваюючых супраць фашыстых бяз усякай помачы СССР, упяршыню пацьвердзілі бяссумліўны факт, што ў выніку гэтых пасьпехаў, якія былі дасягнутыя, і ў выніку адсутнасьці якога-небудзь іншага югаслявянскага антыфашыстаўскага-антынямецкага руху, цітаўскі вызвольны рух стаўся новай агульна-югаслявянскай уладай. Гэты крок не спадабаўся Крэмлю. Крэмль ня любіць праяўленьня нацыянальнай самастойнасьці. Крэмль хоча, каб усё рабілася пад ягоную дыктоўку. Ен бязь ведама Ціты ўсё яшчэ вёў перагаворы з каралём Пятром і вызнаваў яго і ягонага Дражу Міхайлавіча, ужо пасьпеўшага згадзіцца з фашыстымі й гітлераўцамі, запраўднымі ўладарамі Югаславіі.

Аб гэтай двулічнасьці трэба помніць. Сталін быў перакананы, што ў створаных абставінах лепш будзе пакарыць каралеўскіх людзей, чымся югаслявянскіх камуністых. Ня думаеце вы, што нічога супольнага гэта з бальшавізмам ня мае?

*

Ціта даведаўся аб усім гэтым толькі пасьля чатырох год у той-жа самы час, калі СССР, паслугоўваючыся ўсякімі быццам-бы камуністычнымі фразамі, патрабаваў ад Югаславіі што раз болей ахвяраў, усё аж да адмовы ад нацыянальнай незалежнасьці. Крэмль любіць толькі тых камуністых, якія яму не працівяцца і аддаюць сваю бацькаўшчыну пад панаваньне савецкага імпэрыялізму.

Толькі цяперака ўвесь шлях крэмлёўскага ідэялягічнага развіцьця стаўся ясным у чынах: шлях паняволеньня навет «братняй» дзяржавы, дамаганьне панаваньня савецкіх ахвіцэраў у югаслявянскай арміі, падпарадкаваньне югаслявянскіх інтарэсаў у міжнародных дачыненьнях толькі савецкім інтарэсам (як, прыкладам, у пытаньні Трыесту), агульная экспляатацыя югаслявянскіх народаў з боку быццам «узаемных» гандлёвых і прамысловых савецка-югаслявянскіх фірмаў. Вось сутнасьць разрыву між Масквой і Белградам. Белград не згаджаўся адмовіцца ад нацыяльнай незалежнасьці. Югаслявянскія народы, заваяваўшы сабе незалежнасьць на працягу доўгіх год крывавага змаганьня, добра разумеюць значэньне такой незалежнасьці і свабоды і сьхільныя ацэніваць многае цераз прызму такога змаганьня за незалежнасьць.

*

Тут ня месца аналізаваць, як сталася, што рэвалюцыя, спачатку абвяшчаўшая, як аснаўны прынцып, самавызначэньне народаў, цераз чэцьверць стагодзьдзя выраджілася ў сыстэму імпэрыялізму, хаваючага сваю сутнасьць пад маскай «вызваленьня», гэтым апаганьваючы сьвятое слова, і ўводзячы такое вызваленьне штыхамі і рэактыўнымі самалётамі. Дастаткова паказаць на разьвіцьцё верхняй касты або слою, што дакаваліся на аснове дзяржаўнага манапалізму, якое вядзе і павінна весьці да палітыкі захопніцтва заграніцай.

*

Галоўная мэта гэтае аналізы — падчыркнуць, што тут у савецка-югаслявянскіх дачыненьнях **карэнным зьяўляецца пытаньне нацыянальнае, поўнай нацыянальнай незалежнасьці.** Справа йдзе аб тым, што нацыянальная незалежнасьць ня можа быць частковай. Частковая нацыянальная незалежнасьць нямінуча, у канцы канцоў, вядзе да поўнага паняволеньня, да такога паняволеньня, калі пануючая нацыя стварае цэнтралізацыю ўлады, цэнтралізацыю ў эканамічных справах. А гэта тармозіць далейшае разьвіцьцё паняволенага народу і ўспамагае імпэрыялізм, родзіць так-жа выраджэньне маралі панявольваючай нацыі.

Дзела гэтага ў закулісных «гутарках» між Масквой і Белградам ніякія іншыя заявы ня могуць служыць для Ціты доказам, што савецкая ўлада ўзяла новы курс. Адзіным доказам, могучым пераканаць яго было-б ажыцьцяўленьне першапачатковых рэвалюцыйных ідэялаў: **поўнае прымяненьне на практыцы прынцыпу самавызначэньня народаў.** Іншых доказаў няма. Але такіх доказаў СССР ня можа даць у міжнародных дачыненьнях. Ён можа іх даць толькі у сябе дома. Такія доказы маглі-б пераканаць нас у тым, што Масква перастала быць небясьпечнай, для чалавецтва наагул, для расейскага народу ў прыватнасьці, сталіцай імпэрыялізму.

*

Тут для запраўднага дэмакрата — супольны сусьветны пробны камень. Таму ня варта наагул гаварыць аб значэньні дробных пераменаў унутры СССР да таго часу, пакуль найбольш істотнае пытаньне, — пытаньне нацыянальнае, — ня будзе паддадзенае грунтоўнай рэвізіі. Сучасная дэмакрацыя вымяраецца улікам інтарэсаў народных масаў кажнай нацыянальнасьці, — дайце ім свабоду й незалежнсьць, тады мы скажам, што ў Крэмлі сталіся радыкальныя перамены.

Алек Браўн, Ангельшчына

Капітуляцыя Чэрчыля

(Заканчэньне з 1-ай балоны)

мусіла-б выплываць з навукі апошніх год халоднай вайны.

У справе Карэі Айзэнгаўэр высунуў дамаганьне ня толькі дасягненьня пераміp'я, але й задзіночаньня Карэі паўдзённай з паўночнай на падставе вольных выбараў пад міжнароднай кантроляй. Пры гэтым, справу Карэі ён разглядаў не ў вадарваньні, але як складовую часьць аднэй азіяцкай праблемы, дамагаючыся, што спыненьне ваенных дзеяньняў у Карэі мусіла-б за сабой пацягнуць спыненьне камуністычнай агрэсіі ў Індакітаі й на Маляях. Да сяньняшніх перагавораў у Панмунджоне аб пераміp'і Амэрыка аднеслася вельмі сцэптычна, а прапанаваныя камуністымі ўмовы вымены ваеннапалонных катэгарычна адкінула.

Тымчасам Чэрчыль іначӓй. Ён, падчыркнуўшы, што галоўны голас у карэйскім пытаньні павінна мець Амэрыка, так як яна нясе найбольшы цяжар у гэтай вайне, із свайго боку выказаў перакананьне, што апошняя камуністычная прапанова ў справе вымены ваеннапалонных, калі яна толькі шчырая, ёсьць добрай падставай для далейшых перагавораў дзеля дасягненьня пераміp'я. Ён выказаў сумляваньне ў магчымасьць задзіночаньня Карэі, а дзеля гэтага самае дасягненьне пераміp'я павінна, на ягоную думку, Захад поўнасьцю задаволіць. Найбольш аднак капітулянцкім ёсьць ягонае асьветчаньне ў справе Індакітаю, калі ён сказаў даслоўна: «Я ўважаю сябе шчасьлівым магчы сьцьвердзіць, што палажэньне ў Індакітаі, на падставе прадстаўленых мне інфармацыяў, зьяўляецца менш сур'ёзным, чымся мы спачатку баяліся... На маю думку, застрашваючае нас прасоўваньне камуністычных аддзелаў у кірунку граніцы Сыяму не павінна нас наводзіць на думку, што тут маем дачыненьне зь інсьпіраваным Саветамі крокам, бо ён быўбы ў нязгодзе з новым захоўваньнем савецкага ўраду. Магчыма, што такая думка можа быць выпадкам, што такое разьвіцьцё падзеяў выплывае з чыста лякальнай сытуацыі».

Айзэнгаўэр у прамове з 16 красавіка падчыркнуў з асаблівым націскам, што сатэлітныя дзяржавы павінны атрымаць поўную незалежнасьць, якая павінна абыймаць ня толькі свабодны выбар гэтымі краінамі формы сваіх урадаў, але таксама й права свабоднага прылучэньня да тэй або іншай міжнароднай палітычнай сыстэмы. Чэрчыль аб усходняэўрапэйскіх дзяржавах зусім ня ўспомніў, за выключэньнем Польшчы, аб якой сказаў: «Расея мае права атрымаць запэўненьне..., што Польшча астанецца прыязнай дзяржавай і дзяржавай буфарнай, хаця, як надзеюся, не марыянэткавай дзяржавай». Трэба думаць, што такія канцэпцыі мае Чэрчыль і ў дачыненьні да іншых сатэлітных краінаў Дык такая пазыцыя Чэрчыля ў справе сярэдня-ўсходняй Эўропы ёсьць ужо запраўднымі залётамі да Саветаў, якія ў пытаньні гэтых краінаў нічога болей і не жадаюць.

Прамова Чэрчыля, асабліва антыамэрыканскае выступленьне лідэра ангельскай апазыцыі Этлі, які абвінаваціў часьць Амэрыканцаў, што яны наагул не жадаюць заканчэньня вайны ў Карэі, выклікала ў Амэрыцы запраўдную буру. Амэрыканскі сэнатар Ільлендэр схарактарызаваў выступленьне Этлі, як «страшны ўдар па руцэ, якая корміць Вялікабрытанію». «Нью Ёрк Дэйлі Мірор» з нагоды Чэрчылявай прамовы пісаў: «Чэрчыль хоча паразуменьня з Саветамі, бо выйшла-б яно на карысьць брытанскага гандлю. Задзіночаныя Штаты давалі-б помач, Вялікабрытанія гандлявала-б, а сусьветны камунізм атрымаў-бы яшчэ адну перамогу».

Праўда, як амэрыканская, гэтак і ангельская прэса пачала апошнімі днямі кампанію за ўнармаваньне дачыненьняў між абедзьвюма краінамі і ўзгадненьне іхнай замежнай палітыкі. У Амэрыцы навет падымаюцца галасы за спатканьнем Айзэнгаўэра з Чэрчылем. І мы пэўныя, што да разрыву між гэтымі дзяржавамі, якога гэтак жадаюць Саветы, ніколі ня дойдзе. Але з другога боку бесьперапыннае выламліваньне Ангельшчыны ад амэрыканскае палітычнае лініі, пэўне-ж, ёсьць мамэнтам, для бальшавікоў асабліва карысным.

Сусьветная прэса шукае розных прычынаў, якія маглі-б выклікаць такую капітулянцкую пазыцыю Чэрчыля. Адныя ўважаюць, што гэтым хацеў ён унезалежніць брытанскую палітыку ад палітыкі Амэрыкі й прымусіць апошнюю лічыцца зь Вялікабрытаніяй, як з роўным партнэрам у кіраўніцтве вольным сьветам. Іншыя думаюць, што меў ён на мэце справы нутраныя Ангельшчыны й здабыць для кансэрватыўнай партыі, моцна падважанай у ангельскай грамадзкасьці, большыя шансы перамогі ў будучых выбарах. Яшчэ адныя схільныя цьвердзіць, што палітычная фантазія брытанскага прэм'ера зьяўляецца старыкоўскім маячаньнем (Чэрчылю ўжо скончылася 78 год). Незалежна, аднак, ад таго, што было прычынай успомненых асьветчаньняў Чэрчыля, ці яны выражалі ягонае прынцыповае становішча, ці былі толькі тактычным ходам, ягоная прамова зьяўляецца бясспрэчна першай найвялікшай палітычнай перамогай Савецкага Саюзу пасьля сьмерці Сталіна.

Сьвет падзіўляў Чэрчыля на падставе ягонае прамовы ў 1940 годзе, калі ён, у вабліччы цяжкой вайны зь Гітлерам, ня мог сваім суродзічам абяцаць нічога лепшага, як кроў, пот і сьлёзы. Ён падзіўляў ягоную мужную й глыбака прадбачлівую паставу ў ягонай прамове ў Фультоне, калі, поўнасьцю зразумеўшы небясьпеку з Усходу, заклікаў народы вольнага сьвету да найвялікшай чуйнасьці і, у выпадку патрэбы, быць гатовым панесьці кажную ахвяру ў вабароне перад агрэсіяй сусьветнага камунізму. Былі й іншыя, падобныя ўспомненым, прамовы Чэрчыля, а перадусім ідучыя ў пары зь імі ягоныя вялікія чыны, укаранаваньнем якіх была ягоная нязломная пазыцыя й спартанская вытрываласьць, як шэфа брытанскае дзяржавы, падчас апошняй вайны. Цяперашняя-ж ягоная прамова ў вапініі прагрэсыўнага чалавецтва німб вялікасьці Чэрчыля ў вялікай меры паменшыла. Гэты німб поўнасьцю разьвеўся сярод паняволеных бальшавізмам народаў, якія найлепей разумеюць бальшавізм і якія зьяўляюцца найбольш уражлівыя на цынічнае абляяньне бальшавіцкіх злачынстваў. **Язэп Каранеўскі**

Ліпень - месяцам беларускае кніжкі

(Заканчэньне з 1-ай балоны)

ных дагэтуль ужо выдадзеныя «Бацькаўшчынай» кніжкі, 2. даваць большыя й меншыя складкі на далейшае выдавецтва. Пры гэтым, за магчымыя бязінтэрэсоўныя ахвяры на выдавецтва вельмі дзякуем, але іх ня вымагаем. Прапанаваныя намі складкі будуць ня бязінтэрэсоўнымі ахвярамі, але выключна **падпіскай згары (наперад)** з тым, што кажны ў разьмерах свае складкі будзе мець права атрымаць паводля свайго выбару выдадзеныя «Бацькаўшчынай» кніжкі.

Гэтая акцыя павінна быць бесьперапынная. Але каб яе арганізавана праводзіць і даць ей сыстэматычны пачатак, **мы абвяшчаем месяц ліпень месяцам беларускае кніжкі.**

У гэтым месяцы прадстаўнікі Выдавецтва «Бацькаўшчыны» ўва ўсіх краінах расьсяленьня беларускае эміграцыі будуць зьбіраць на афіцыяльныя падпісныя лісты (на блянкетах і зь пячаткай «Бацькаўшчыны» ды за подпісам прадстаўніка Рэдакцыі) складкі на выдавецтва беларускіх кніжак пры «Бацькаўшчыне». Незалежна ад гэтага, паасобныя грамадзяне могуць непасрэдна прысылаць свае складкі ці то на адрас адміністрацыі «Бацькаўшчыны», ці то на нашага фінансавага прадстаўніка ў Лювэне (Бэльгія). Пры кажнай такой перасылцы грошаў просім выразна зазначаць — **«На выдавецкі фонд беларускае кніжкі»**, бо грошы, сабраныя на выдавецтва беларускіх кніжак, будуць намі ўнесціца на асобны лік (конто) і ня будуць зьмешваныя з выдавецкім фондам самой газэты. Усіх тых нашых суродзічаў, што знаходзяцца ў лепшых матарыяльных умовах, просім задэкляроўваць большыя складкі, каб нашую выдавецкую справу ўзапраўды паставіць на належнай узроўні.

Кажны можа быць пэўным, што задэкляраваная ім складка пойдзе на прызначаную мэту, і кажны зможа атрымаць адпаведную колькасьць выбраных ім кніжак у разьмеры ягонае складкі. **Гарантыяй гэтага — дасюлешнія вынікі працы Выдавецтва «Бацькаўшчыны»!**

Не павінна быць аніводнага Беларуса, які ня быў-бы сябрам Выдавецтва «Бацькаўшчыны» й не задэкляраваў адпаведнай ягонай магчымасьці складкі! Справа партыйнай прыналежнасьці ці палітычнага кірунку ня можа тут быць найменшай перашкодай. Складкі зьбіраюцца не на газэту, якая, рэч ясная, мае свой палітычны кірунак, які ня ўсімі можа быць апрабоўваны, але **выключна на выдаваньне асобнымі кніжкамі твораў беларускае мастацкае літаратуры,** аднолькава патрэбнай і цэннай для кажнага Беларуса незалежна ад ягонай партыйнай прыналежнасьці ці палітычных перакананьняў.

Распачынаючы, а фактычна расшыраючы, нашую выдавецкую акцыю, мы хочам верыць, што нашыя інтэнцыі, як і патрэбы шырокіх масаў нашае эміграцыі мець родную кніжку, усе бяз выключэньня нашыя суродзічы належна зразумеюць і прыйдуць нам з падтрыманьнем. Нашым лёзунгам у гэтым важным і адказным пачынаньні ёсьць: **Кажнаму Беларусу родная кніжка!**

Выдавецтва «Бацькаўшчыны»

Цэзары й цэзары-макулінкі

Калісь Гай Юль Цэзар казаў, што ён лепей будзе першы на сяле, чымся другі ў Рыме. Адылі ён толькі імкнуўся быць першым у Рыме, пра сяло ня думаў.

Да чаго меў-бы імкнуцца беларускі «Цэзар», калі-б ён быў падобны да рымскага? Вось-жа імкненьнем яго павінна было-б быць зрабіць запраўднае й вялікае дабро свайму паняволенаму народу. Калі-б гэткае дабро было ня толькі запраўдным дабром в я л і к і м, але й найбольшым, раўнуючы да вялікае работы, зробленае гэтаму народу іншымі, дык такі Беларус быў-бы найвялікшым у сваім народзе, быў-бы ў ім першым, — быў-бы беларускім Цэзарам. Быў-бы ім, хоць-бы яго ніхто за такога не ўважаў. Гэта быў-бы «Цэзар», што дапяў свае мэты. Але Цэзарамі ў сваім імкненьню былі-б і ўсе тыя, што хоць не дапялі свае мэты зрабіць вялікае й найбольшае дабро свайму народу, але да гэтага імкнуліся, бяз увагі на тое, як далёка яны выперадзілі іншых. Падчыркваю, што дабро мусіць быць вялікае, бо-ж і Рым быў вялікі. Ці былі ў нас свае Цэзары? Былі такія, што дапялі свае мэты, як Рагнеда, Брачыслаў Заславіч Полацкі, Усяслаў Вялікі, Алег Севэрскі, Расьціслаў Смаленскі, Міндоўг, Гэдымін, Альгерд, Вітаўт, Скарына і іншыя. І было шмат Цэзараў у сваім імкненьню такіх, што ўпорыста заўсёды імкнуліся зрабіць вялікае дабро свайму народу, хоць час і абставіны не далі ім гэтае магчымасьці. У наш час з пэўнасьцяй можам залічыць да таковых Бр. Эпімаха-Шыпілу і братоў Івана й Антона Луцкевічаў, але напэўна былі й іншыя, ведамыя й няведамыя. Кажны, хто імкнецца зрабіць запраўднае вялікае дабро свайму народу, бяз увагі на тое, на колькі іншыя ў гэтым ад яго астаюцца, ёсьць ужо дзеля свайго гэтага імкненьня Беларусам вельмі карысным, вялікім, — нашым Цэзарам.

А цяпер прыгледзьмася, ці ёсьць Цэзары сярод нашае эміграцыі? Ня пытаймася пра такіх, што дапялі свае мэты, бо пра гэта можа адказаць адно будучыня, але пра такіх, што ўпорыста імкнуцца зрабіць запраўднае вялікае дабро свайму народу. Бяссумлеву яны ёсьцека.

Але ёсьць шмат і такіх, што ня ім-

(Заканчэньне на 3-яй балоне)

Я ВЕРУ У БЕЛАРУСЬ

(Працяг, глядзі № 18)

II

Сан Сэбастыян, «тасіта дэ плята» («таса» — кубак зь серабра), ёсьць горадам з 200 тысячамі насельніцтва, паложаным на беразе Кантамбрыйскага мора, дзе ад стагодзьдзяў спатыкаюцца арыстакраты, багачы, пісьменьнікі й палітыкі. Гішпанскі ўрад выбраў гэты горад сваей летняй рэзыдэнцыяй. Падчас другой сусьветнай вайны іграў ён важную ролю, калі хадзіла аб паўстрыманьне Гітлера ў ягоных намерах перавесьці свае дывізіі на паўдзённы бок Пірынэяў, або дапамогу альянтам, у тым самым часе, калі дыпляматычныя прадстаўнікі нацыстых і Брытанцаў узаемна сябе шпегавалі ў люксусовым «Готэлі дэ Лёндрэс».

Вясной 1951 году я ўладзіў сваё прэсавае бюро на аднэй з вуліцаў у квартале «Трос», недалёка ад царквы сьв. Ігната. Адтуль кажны дзень выходзіла некалькі лістоў з маімі артыкуламі. Журнал «Унідад» зьмяшчаў іх на першых балонах ды вялікімі загалоўнымі літарамі. Час ад часу радыё Сан Сэбастыян, належачае да вялікага ланцуга радыястанцыяў «Гішпанскай Супалкі Радыястанцыяў» мне стаўляла да дыспазыцыі свой мікрафон для гутарак на тэмы маіх артыкулаў. Сан Сэбастыян ёсьць мазгом, які партыйна функцыянуе, які ўспрыймае ўсе праявы і зьбірае ўсе навіны, надыходзячыя з другога боку Пірынэяў. Ягоныя вуліцы, наводненыя халодным морскім ветрам, шырокія й чыстыя, поўныя садоў і агародаў, настройваюць да разважаньняў і ўстрымоўваюць нэрвы жыхароў у супакоі й райнавазе.

Вось прычына, для якой я пакінуў свой родны горад, каб магчы прадаўжаць сваю журналістычную працу. Ніколі я не застанаўляюся над тым, чаму ў сваіх артыкулах я парушаў праблемы Далёкага Ўсходу і рэспублікі Гаіті. Магчыма таму, што журналы былі заўсёды запоўнены весткамі з Эўропы. На справе я заўсёды атакаваў камуністых СССР, ня ведаючы абсалютна нацыянальных пытаньняў гэтага прастору.

Мой побыт у Сан Сэбастыян быў кароткім, бо перад прыходам лета я выяжджаў у Мадрыд, каб зблізка наглядаць палітычныя падзеі. У гэтым часе пашыраліся чуткі аб спробах наладжаньня дыпляматычных дачыненьняў з камуністычным Кітаем, з другога боку ўпаўнаважаны міністар Гаіті, зь якім я меў блізкае знаёмства, запрасіў мяне ў Мадрыд, даючы мне да дыспазыцыі свой прыватны архіў, каб мяне лепш паінфармаваць аб сваім краі. Аднак, на зьдзіўленьне маіх сяброў, адно здарэньне зьмяніла радыкальна ўсю намечаную праграму маей працы:

«Гэта яшчэ ня спатыкалася ад часу, калі Мадрыд ёсьць Мадрыдам.»

III.

Ад часу майго прыезду ў сталіцу Гішпаніі, цэнтру ўсяго нацыянальнага, я аставаўся ў кантакце з многімі часапісамі правінцыі, каторыя былі яшчэ зацікаўленыя праблемамі азіяцкага кантынэнту. Пытаньне Фармозы пачынала паяўляцца ў большасьці палітычных колаў. Гэта даказвала, што чуткі аб устанаўленьні нармальных дыпляматычных дачыненьняў паміж Мадрыдам і Тайпэгам паходзілі з паважных крыніцаў. Але мусіла прайсьці яшчэ з год часу, каб гэтае дыпляматычнае здарэньне сталася фактам.

У Мадрыдзе я мог часта наведваць невялічкую бібліятэку Гаіцкага пасольства (Вялікія Антылі) і добрыя дачыненьні з упаўнаважаным міністрам стварылі мне выгодныя ўмовы для прадаўжаньня маей працы ў кірунку гішпанска-гаіцкай дружбы. Праграма маей працы была прадбачаная і я меў вялікія надзеі яе зрэалізаваць. З гэтай мэтай я навязаў лучнасьць з маімі калегамі журналістымі, зь якімі я заўсёды быў у добрых дачыненьнях.

Мадрыд, дзе мой антыкамунізм быў добра ведамым, мне прадстаўляў многа шансаў. Адным з маіх сяброў быў малады эстонскі журналісты, якога я пазнаў у 1949 годзе ў часе аднаго падарожжа ў Мадрыд. Я любіў ад часу да часу пагаварыць зь ім аб розных пытаньнях Эстоніі. Сп. Рохсан (гэтак ён называўся) закончыў свае студыі ў Фрайбурскім унівэрсытэце, пісаў артыкулы ў рэвю, ўнівэрсытэту ў Ляваль (Канада). У часе аднэй такой гутаркі ў памешканьні ОСАУ (Канадзкая Арганізацыя Ўнівэрсытэцкай Дапамогі) сп. Рохсан прадставіў мне студэнта ўкраінскай нацыянальнасьці, які займаўся студыямі кітайскай мовы.

— «Гэта першы раз, што я гавару з Расейцам» — кажу яму.

— «Але я, паважаны спадар, ня ёсьць Расейцам, я Украінец» — адказаў той.

З гэтага часу я зацікавіўся ўкраінскім пытаньнем, гісторыяй, культурай, звычаямі... Пачынаючы ад гэтага дня, тэмай маіх артыкулаў сталіся: «Нерасейскія народы Савецкага Саюзу».

Справы Азіі адыйшлі на другі плян. Я зажадаў раскрываць перад Захадам несправядлівасьць, якая дзеіцца ўнутры Эўропы, несправядлівасьць, якую цярпелі й церпяць нерасейскія народы Савецкага Саюзу, калісьці сілай прылучаныя царамі да Расеі, а пазьней бальшавікамі да СССР. Поўную незалежнасьць гэтых народаў трэба бараніць ня толькі адвагай, але і дыплямацыяй. Гэтае маё новае становішча зьдзівіла ўсіх маіх сяброў і адзін зь іх сказаў: «Гэта ня здарылася ад таго часу, як Мадрыд ёсьць Мадрыдам».

Працуючы разам з Ар. Бучынскім, я ўпарта студыяваў тыя новыя для мяне праблемы. Пасьля мне некаторыя прыпісвалі, што я належу да «школы Бучынскага». Гэта мяне толькі цешыла, але я меў таксама жаданьне ўвайсьці ў кантакт зь Беларусамі. І вось месяц пазьней я і сп. Рохсан адведалі памешканьне ОСАУ, называнае Коледжыё дэ Сант'яго Апостоль». Сп. Рохсан прадстаўляў мне па парадку ўсіх, што там пражывалі. Чарга прыйшла да Янкі Сурвілы.

— «Спадар Сурвіла, па нацыянальнасьці Беларус».

Я моцна пацісьнуў яму руку ў знак глыбокага сяброўства, адчуваючы вялікую радасьць з гэтага новага знаёмства.

— «Ужо месяц часу, як я жадаю пазнаць гісторыю Беларусі. Я спадзяюся, што змагу знайсьці ў Вас, сп. Сурвіла, блізкага супрацоўніка».

— «Вы шануеце маю дарагую бацькаўшчыну. Вельмі дзякую, разьлічвайце на мяне».

Нашая гутарка была кароткай у той дзень, але для мяне вельмі важнай: я паверыў у Беларусь!

Хуан Торрэс Кордэро

(Далей будзе)

ЧЫМ ЗАДАВОЛЬВАЦЦА?

Сёлетняя вясна, як у прыродзе, так і ў палітычных ды культурных дачыненьнях, зь нейкай асаблівай сілай дыханула ажыўляючым санацыйным энтузіязмам. Аж высокія дубы (замаморскія) жывей, як заўсёды, пачалі будзіцца ад зімовага сну пад подыхам таго энтузіязму. А калі ўжо такія тугія, флегматычныя магуты крануліся й зашумелі-загаманілі, дык як не загарэцца тым веснавым пэрорыстычным энтузіязмам і нашай беларускай выскачцы-вярбіне? Ня той вярбіне, сумуючай над сьсяклай роднай крыніцай або ў калгасным пазаплоцьці, і ня той, сьсежа адсечанай ад пня й вянучай на эміграцкім дрывотніку, але той, што ў № 16 (147) «Бацькаўшчыны» назвалася «здарова думаючым»*) Міколам Вярбой.

Гэтым толькі энтузіязмам, выскачыўшым у постаці веснавога пасынка «здаровага розуму», хіба й можна аб'ясьніць матывы й зьмест артыкулу Міколы Вярбы «Ці можам быць незадаволеныя?» (балона 4 таго-ж тыднёвіка). Глыбейшага матыву трудна ў ім дакапацца. Бо і чаго фактычна аўтар хацеў у гэтым артыкуле?

Наставіць лепш крытыку нашу, незадаволеную з аднабокай прасавецкай арыентацыі чужаземных вучоных аб Беларусі? Але як наставіць? Публічным вытыканьнем, што мы ня маем права быць незадаволенымі з гэткай арыентацыі тых вучоных? Дык-жа гэтым мы апраўдываем зьвіхнёнасьць тае арыентацыі ды асьмельваем да кантынуацыі яе, а сябе самых прадстаўляньнем, як «нічога абсалютна ня маючых, з чаго маглі-б скарыстаць замежныя навукоўцы», фатальна й незаслужана кампрамітуем. Ці не абсурдальнае гэтае настаўленьне? Абсурдальнае ня толькі па сваёй форме, але й па зьместу, бо-ж нельга сказаць, каб небальшавіцкая Беларусь ня мела абсалютна ніякіх матарыялаў для навуковага досьледу й выкарыстаньня. Калі-б ужо так было, дык з чаго-ж тады М. В. прапануе выдаваць спамінаную ім «Анталёгію», «Гісторыю Беларускай Літаратуры» ды нашто гаварыць аб тых «новых творах, напісаных нашымі паэтамі й пісьменьнікамі за апошнія гады на эміграцыі?» Хоць яшчэ нявєдама, як і што ў гэтых творах уцалее ад таго «здаровага розуму» вярбовага, то ўсё-ж — сьмеем спадзявацца — адно-другое зерне захаваецца й аб'ект астанецца аб'ектам. Пра публіцыстыку зь ейнымі літаратурнымі дадаткамі, дарма што часткова здэгуставаную, трэба сказаць тое самае, не забываючы адначасна і аб даступных чужамоўных крыніцах беларусаведы вольнага сьвету, выказаных ужо ў навейшых бібліяграфіях. У бібліятэках гэтага сьвету заашчадзілася сёе-тое й зь беларускіх перадваенных выданьняў. Аб гэтым у сваім часе пісаў др. А. Дунін дый аўтар гэтых слоў спатыкаў іх ня мала, а навет собскаручна пазычаў знаёмым слявістым хрэстаматыю Дварчаніна, граматыку Тарашкевіча, правапіс Лёсіка, гісторыю літаратуры Гарэцкага, гісторыю Беларусі Ластоўскага, Даўнар-Запольскага, а з пэрыёдыкаў «Калосьсе» ды інш. Пры гэтым удалося выясьніць, што прычынаю слабое зацікаўленасьці нашаю пазасавецкаю навуковаю літаратураю ёсьць часта ня столькі ейная сьціпласьць і некамплетнасьць на чужыне, колькі тая магія магутных уплываў Саветаў, дзеючых пад шыльдам беларускай дзяржаўнасьці. Далёка ня ўсе аднак ёй паддаюцца, шмат хто карыстае ахвотна і зь іншых крыніцаў, навет з нашай эміграцыйнай прэсы, і то якраз з тае, асуджанае сп. Вярбою на пагарду...

Калі так, ды дазволім сабе загалоўнае пытаньне сп. Вярбы «Ці можам быць незадаволенымі?» — адвярнуць у сэньсе больш дарэчным супраць яго самога.

Але чаго аўтар хацеў у сваім артыкуле? — пытаем далей. Існай санацыі нашай мовы і папаўненьня літаратуры? Але як? Дэмагагічна-галаслоўным дэфэтызмам? Гэткі лячэбны цымус ня зродзіць у нас ахвоты да навуковага літаратурнага творства, не натхне нам талентаў, а хутчэй зьняверыць ды зьнеахвоціць і нас і чужых да нашага адраджэнскага гэнія, а ворагам дасьць яшчэ адзін прэтэкст да байкоту яго. Не хачу гэтым прапагаваць сьляпога самахвальскага аптымізму, абыякавага на нашыя ўзапраўдныя мінусы, перасьцерагаю толькі перад атрутна-кампрамітуючым спахопным спосабам лячэньня тых мінусаў. Ці ня лепш было-б хапіцца спосабаў пазытыўных? Ці ня шмат карысьней зрабіў-бы наш паважаны санатар, калі-б прыкладам, замест лішняга сьцьвярджаньня і безь яго даўно сьцьверджаных недахопаў, замест горкага іранізаваньня з чыйгосьці мазаля, даў собскаручнае, узапраўды лепшае выкананьне дадзеных рэчаў? З гэтага была-б яшчэ й тая карысьць, што ён такім чынам здабыў-бы права кампэтэнцыі, неабходнага для свайго ня лёгкага заданьня. Тады ня было-б патрэбы падлабуніваццa нечай другой кампэтэнцыі ды натраўляць яе на такія «нямілыя» аб'екты, як «Зьніч» із сваёй Эванэліяй і «Веда» з сваёй граматыкай...

Нехаці да гэтага першага пэрыёдыку дык узапраўды трудна зразумець інакш. Бо і чым ён ды якім правам вінаваты перад сп. Міколам Вярбою? Няўжо тым, што, пачынаючы сваю культурна-вызвольную працу на найбольш задзірванелым адрэзку нашага адраджэньня, быў змушаны крычачай патрэбай зрабіць пару тэрміналягічных экспэрымэнтаў? Калі за гэтую спробу прагрэсыўнае прыслугі, заапрабаванай ужо не адным нашым языкаведам, паважаны клясыфікатар зраўняў «Зьніч» з рататарнымі ігнаранцка-макаранístычнымі прымітывамі, дык ці-ж гэта ня тэндэнцыйнасьць? Дзякуючы ёй, сп. М. В. навет тады ня бачыць жаданай карыснасьці гэтага пэрыёдыка для замежных вучоных, калі на вынікі яе глядзіць собскімі вачамі й зь іх карыстае, чытаючы (№ 22) пераклад тае «грунтоўнае рэцэнзіі» У. Флёрыдзі на кніжку Мэссыны аб беларускай літаратуры. Калі-б гэная нехаць ня муціла нашаму цэнзару ўвагі, дык із зьместу, з цытатаў гэнай «рэцэнзіі» навет мог-бы дагадацца, хто яе й наінсьпіраваў...

Нешта падобнае трэба сказаць і аб дачыненьнях да «Веды», пастаўленай на яшчэ чарнейшым індэксе. Не мая справа здымаць яе з таго індэксу, хачу толькі аддаць справядлівасьць людзкой працы. Замест канфузіцца «рэдактарскімі выдумкамі», вось што сказаў мне раз аб ей адзін прафэсар слявісты: **«Я разумею др. Станкевіча: ягоная мова — гэта экспэрымэнт, шуканьне слоў і формаў на самым этнічным дне сучасным і ў гісторыі. Гэты экспэрымэнт пры адпаведнай меры можа ня мала прыслужыцца да адраджэньня літаратурнай мовы».**

І «ўзапраўднасьці здаровым розумам спытайма самі сябе»: ці мала ён ужо нам прыспорыў арыгінальных старых і новых беларускіх тэрмінаў, выцісьнуўшых недарэчныя барбарызмы — сьляды чужацкіх уплываў? А што-ж ужо казаць аб тых цэннасьцях (хай сабе й канспэктавых) гістарычных і этнаграфічных, як, прыкладам, «Этнаграфічная й гістарычная карта Беларусі» (№ 9-10 «Веды» за 1952 г.), так сяньня нам патрэбная? Гэта-ж толькі дзякаваць за такую патрыятычную прыслугу! Ня верым таксама і ў вабсалютную няздатнасьць для студыяў шырэйшых і ягонай граматыкі.

Калі-б сп. М. В. ня перашкодзіла вузкае ўпярэджаньне распачаць ацэну выдавецтваў гэтых пэрыёдыкаў ад плюсаў, а не ад самых толькі мінусаў, дык хіба не адважыўся-б іх так паніжаць перад чытачамі.

Але трэба верыць, што паважаныя Чытачы нашыя, маючы наўвеце ўсё вышэйсказанае, пры выбары лектуры, самым толькі вярбовым «здаровым розумам» і смакам не задаволяцца. «Розум» бо гэты, навеены лёгкім энтузіязмам, ані крытыкі нашай не наставіў, ані з хаосу роднай мовы ня вывяў, ані літаратуры нічым не паглыбіў ды не ўзбагаціў.

П. К.

*) Усе сказы ў двукосьсях зьмяшчаюць словы самога М. В.

Цэзары й цэзары - макулінкі

(Заканчэньне з 2-ой балоны)

кнуцца зрабіць вялікага дабра беларускаму народу, але толькі імкнуцца быць наперадзе ў іншых Беларусаў у гэтай рабоце. Калі яны ў беларускім руху стаяць сваей работаю на перадзе, або стаяць **вышэй за іншую,** асабліва супаруючаю арганізацыю або асобу, дык гэтым і здаваляюцца, ня імкнуцца да вялікага дабра. Як часта на зацемку, што мала або й нічога ня робіцца, вам адкажуць: «а мы зрабілі болей чымся тыя а тыя». А тымчасам, што з таго «болей», калі яно малсе або й мала адышло ад нічога? Нат болей, яны часта здаваляюцца, калі іх адно ў в а ж а ю ц ь за ідучых у рабоце наперадзе хоць запраўды яны астаюцца ад іншых. Мала гэтага, яны часта паніжаюць сваіх беларускіх супараў і шкодзяць ім, абы толькі самым выглядаць большымі. У такім прыпадку яны ня толькі ня йдуць наперад, але йдуць назад, заміж даваць карысьць, робяць шкоду. Ад гэтага паўстаюць звады, інтрыгі, шкоджаньне ў рабоце, абмовы, нат удаваньні і заміж ходаньня із запраўднымі варагамі свайго народу, узьнікае ходаньне на жыцьцё й сьмерць із сваім ідэйным сябрам Беларусам. Больш, хіба, чымся 75% усяго вольнага часу й энэргіі трацяць у нас гэтыя людзі на гэта. Прыглядзьцеся да работы й дзейнасьці сваіх знаёмых і вы знойдзеце сярод іх гэткіх. Гэта «Цэзары» адваротныя рымскаму, яны ня імкнуцца стаць «першымі ў Рыме», зн. у даным прыпадку ў беларускім народзе, зрабіць яму вяліке дабро, але адно быць або толькі выглядаць большымі за іншых Беларусаў; гэта Цэзары ў сваім сяле.

Такое абмежанае, а часта й немаральнае «цэзарства» ёсьць аднэй із хваробаў нашае інтэлігенцыі. Спала яна, інтэліганцыя, хіба, ад найцямнейшае часткі **нашага сялянства. Надта абмежаны,** вузкі кругазор гэтае часьці сялянства не даваў яму магчымасьці шыршага пагляду; ён бачыў толькі за мяжой свайго суседа, і калі той быў багатшым за яго, то гэты завідаваў і шкодзіў яму, як быццам большы суседаў дабрабыт мог быць яму шкодным. Але пану не завідаваў, бо «на тое пан, каб быць багатым». Гэтак і нашыя Цэзары сяла. Яны ня імкнуцца зраўняцца зь дзеячамі вялікае работы іншых народаў, але толькі жадаюць быць або выглядаць вышшымі за ўсіх або некаторых працаўнікоў народу.

Як кажную, так і гэтую хваробу трэба лячыць. А каб лячыць, трэба першна-перш яе выяўляць, пазнаваць. І кажнаму самому трэба старацца ня быць цэзаркам-макулінкаю, ліліпутам або йшчэ й хвальшывым. Найлепшы лек на гэтую хваробу самому сабе ёсьць запраўдная нацыянальная ідэйнасьць. Трэба ведаць, што работа іншых ніколі ня зможа засьціць добрае работы твае. Трэба таксама ведаць, што можна стаць вялікім, значыцца, зрабіць вялікае дабро свайму народу і калі толькі памагаем іншаму ў ягонай вялікай рабоце. Гэткім быў Давід Горадзенскі, што памагаў Гэдыміну гаспадарстваваць і ўдачна бараніў наш далёкі Пскоў; гэткім быў Зыгмон Карыбутавіч і Сохвія Гальшанская, што памагалі Вітаўту пашыраць і ўмацняць задзіночаную Беларусь. Таксама можна быць вялікім, умеючы выбіраць сабе ўмелых памачнікоў і шанаваць іх, або людзёў, што робяць тую-ж работу, што й ты, адно ў меншых памерах. Вялікім быў Міндаўг і дзеля таго, што меў здольных ваяводаў, дарма што сам асабіста не хадзіў на вайну. **Дабро ня можа шкодзіць дабру, як і сьвятло сьвятлу.**

Я. Ст.

ГОДНЫ ПАПЯРЭДНІК СТАЛІНА

Ангелец Джэром Горсэй у эпоху цараваньня Івана Грознага выконваў у Маскоўшчыне розныя, пераважна гандлёвыя, даручэньні свайго ўраду. У 1572 годзе ён прыехаў у Маскоўшчыну і прабыў у ёй 18 год. Вярнуўшыся на бацькаўшчыну, ён напісаў успаміны п. н. «Запіскі пра Маскоўшчыну 16 стагодзьдзя». Гісторык Кастамараў называе гэтыя «Запіскі» «адным з найважнейшых жаролаў расейскай гісторыі».

Успаміны Горсэя пазбаўленыя тэндэнцыі ці спэцыяльнага варожага настаўленьня да Маскоўшчыны. Цара Івана Грознага, да якога ўвайшоў у давер і меў зь ім добрыя дачыненьні, характарызуе, як «прыгожага навыгляд, абдоранага вялікім розумам, бліскучымі здольнасьцямі, прывабнасьцю». Што вырабляў гэны «прывабны» цар, пабачым ніжэй з успамінаў.

Івану Грознаму Горсэй пазьней дае такую характарыстыку: «Цар жыў у вялікай трывозе й баяўся зрадаў і змоваў супраць сябе, кажнага дня ён іх выкрываў і праводзіў шмат часу на сьледзтвах, зьдзекваньнях і катаваньнях сваіх вайсковых і саноўнікаў, якіх уважаў за ненадзейных... Галоўная асалода цара, рукі й сэрца якога былі прасякнутыя крывёю, палягала на тым, каб прыдумоўваць новыя хвормы зьдзекваньняў, сьмяротных катаваньняў тых, на якіх ён гневаўся або на якіх падала найбольшае падазрэньне...»

Горсэй прыводзіць шмат фактаў нялюдзкіх катаваньняў, якія выконваў Іван Грозны над, высказваючыся новай тэрміналёгіяй, «ворагамі народу». Горсэй дэтальна апісвае, якая доля спаткала адну з такіх ахвяраў, якогась Івана Абрасімава:

«...Яго, расказвае Ангелец, павесілі на шыбеніцы за пяты ўніз галавою, і чатыры каты рэзалі яму нажамі скуру і цела на маленькія кусочкі. Адзін з катаў, стаміўшыся ад доўгай разьні, усадзіў няшчаснаму нож у цела, каб хутчэй зь ім пакончыць. Тагоката безадкладна павялі ў іншае месца і адсеклі яму руку, а таму, што рану залячылі кепска, кат на другі дзень памёр».

Другі прыклад катаваньняў:

Князь Барыс Цялюпа, абвінавачваны ў зрадзе цара, і ў сувязі зь незадаволеным дваранствам, быў пасаджаны на высокі кол так. што кол прайшоў цераз усё тулава і канец яго выйшаў цераз затылак. У такім палажэньні князь Барыс перабываў у жахлівых муках на працягу 15 гадзін і гаварыў з княгіняй. сваей маткай, якую спэцыяльна прывялі глядзець на гэтае жахлівае відовішча. Гэтая дастойная пашаны жанчына пасьля таго гора была аддадзена цэлай сотні ахраньнікаў, якія, адзін за адным, гвалцілі яе да сьмерці. Яе распухлае і голае цела ляжала на пляцы і псаром было загадана пусьціць на яе галодных сабак. якія разьнесьлі на кускі мяса і косьці. Цар усё гэта бачыў і гаварыў: «Вось якой почасьці я ўдастоіў іх і вось што раблю із зраднікамі».

Такую суровасьць Іван Грозны праяўляў і да насельніцтва. якое ён заваёўваў разбойніцкімі войнамі. Горсэй апісвае заваёўваньні гэным царом паўночных раёнаў падчас лівонскай вайны. «Былі чутны страшныя стогны, рабіліся жахлівыя ўбіўствa, тапілі, палілі, захоплівалі жанчын і дзяўчат. Не зважаючы на мароз, бязжаласна агалялі іх і, зьвязаўшы разам трох або чатырох, прывязвалі да хвастоў коней і валаклі такім чынам, адных жывымі, другіх мёртвымі, аблівалі кроўю дарогі, пакідалі горы трупаў жанчын, дзяцей, старых...» Гнеў Івана Грознага паў на насельніцтва заваяванага ім гораду Вялікі Ноўгарад і ён упусьціў у горад 30 тысяч Татараў і 10 тысяч стралкоў сваей ахароны». Як сьведчыць Горсэй, яны «гвалцілі жанчын і дзяўчат, грабілі ўсё, што знаходзілі цэннага: дарагія каменьні, сярэбраную пасуду і грошы. Забівалі старых і маладых, палілі ўвесь іхны дамашні скарб, тавары, крамы з воскам лёнам, скурамі, сольлю, віном, палотнамі. Растопленыя воск і сала руччамі цяклі вуліцамі разам з кроўю 700 тысяч людзей. Рэкі напоўніваліся крывёю і людзей і скаціны, мёртвыя целы якіх, што выкідаліся ў Волхаў, запынялі цячэньне гэтай ракі...» Гэты тэрор трываў бесьперапынна шэсьць тыдняў.

Такая дэспатычна-разбойніцкая практыка стагодзьдзямі выхоўвала ў Маскве энкавэдоўскія «замашкі», што сяньня ўжо сталі сусьветнай небясьпекай. Тэрор падчас прымусовай калектывізацыі, вынішчэньне ежоўшчынай інтэлігенцыі паасобных народаў, «залечваньне» на сьмерць Сталінам сваіх найбліжэйшых супрацоўнікаў, якіх ён западозрывае ў зрадзе, змаганьне з «сыяністымі», распачлівыя ўцёкі ўсходня-эўрапэйскага насельніцтва сюды, у вольны сьвет, і безьліч падобных трагічных зьявішчаў — гэта толькі прадаўжэньне ў новых змадэрнізаваных хвормах таго, што запачаткаваў Іван Грозны і што прадаўжалі іншыя расейскія дэспоты.

(Газэта «Свобода» за 18 лютага 1953)

Літаратурны Дадатак

УЛАДЗІМЕР ДУДЗІЦКІ

Вязанка новых вершаў

ДАТЫ І ІКСЫ

Юрку Віцьбічу

Пакідаючы попел, узялі адно:
лусту хлеба і пляшку кляновага соку.
І як зморкі палёў засланілі відно —
прыкацілася песьня з дарогаў далёкіх...

Галасіла, расла, калаціла абшар
і стагнала ад крыўды над шчасьцем разьбітым...
Гэтак стогне, гаворыцы, зямная душа,
як плянэты, бывае, зьлятаюць з арбітаў

і шчапаюцца напал, імчацца на згін
у халодным сусьвеце бяскрайнім разьміне...
Дзе-ж рунеюць шуканыня людзкія берагі?
Дзе шукальнікаў доля скупая пакіне?

На акрайцах зямель негасьцінных, а мо'...
пазяхаючых лавай дзікунскіх абтоках,
каб прыцьміла суровасьць ганебным кляймом
лусту хлеба і пляшку кляновага соку?...

І прыспалі у процьмах жахлівых гарбы
вострасьпіных абвалаў, маўклівых, бы сьфінксы,
жоўтатварыя цені рабоў і рабынь,
пакідаючы нашчадкам даты і іксы?..

Не гавораць вятры плачу тускнай зары,
што скрывавіла сэрца аб гострыя дзіды,
дзе спыняюцца сны: ля каралявых рыф,
ці на грудзях шчасьлівай у снох Атлянтыды...
Вэнэцуэля, 31. 12. 52 г.

СПРЫТНЫЯ ЖАРТЫ

Сонца, важкое і вельмі чырвонае, вечарам
смутак зямлі пакідала зь нежаданьнем упартым, —
нібы крывёй аблілі белы твар чалавечаю,
кажучы:
«Гляньце на нашыя спрытныя жарты —
квецікі сьціплыя... Ягадкі, моцна налітыя
сокам ружовым, зблізяцца... Зьнішчацца формы і масьці»...
Неба чарнела. І хмары дзіравымі сітамі
зоры расьсейвалі, з громам самім каб ня ўпасьці.
Нам-жа нялёгка было на душы: нябывалая
зьява благое нешта сьвету й людзтву варажыла...
Ейная сіла — магутная — гнула і звала нас
стацца бясстрашнымі... Скоўвала сочыва жылаў.
Потым...
з крывёю і потам хвалі прынесенай
полымя прагнае хлынула ў цёплыя покуці
хатаў... Ружовыя квецікі страшнага месіва,
ягадкі — моўчкі глядзелі на сонца упокаце...
Вэнэцуэля, 31. 12. 1952 г.

НІ МАНІСТАЎ НІ ЗОРАЎ

Я адзін ля вакна у суворай сяджу камяніцы,
а гадзіна другая начы, — ані шуму, ні шэлесту лісьця...
Толькі месяц, свавольнік, каб сіні нябесная напіцца,
із-за хмаркі, вандроўніцы сьвету, імкнуўся употайкі выйсьці.

Я адзін ля вакна. Каля сьценаў зыбнуліся цені —
адзіноты і суму пакутнага звыклыя, блізкія госьці, —
расплыліся і зьніклі у пругкім зялёным мігценьні,
і ў нямой цішыні нятрывалыя нейчыя хруснулі косьці...

*

Я-ж адзін ля акна... Скамянелі у позяху ськівіц —
сутарэньняў — набраклыя жаху сьмяротнага чорныя мязі...
...«Да сустрэчы... Бывай... Ня зьнішчальныя душы людзкія...
І ніколі й нідзе голас нашай крыві не памрэ й не завязьне».

Я-ж адзін... Каля крат патанулі у мляўкасьці стомы
нятрывалыя думак пякучых пярэстыя тонкія ніці...
І грымелі, як звон, у мурох словы дзіўныя: «Хто мы?..» —
Ды маўчалі муры, быццам гром той у сэрца іх стрэламі выцяў.

*

...Расьцьвіталі сады. Вецер пошчакам скроні пакратаў:
на чаўнох залатых выплывалі асілкі з-за хваляў агністых...
Частавалі і рукі сьцiскалі, бы роднаму брату,
і да ног дыямантаў, цудоўных, як сонца, складалі маністы...

На далонях зазьзяў нявыказны, як сполах зарніцы,
цудадзейны вагонь, потым полымем стаўся адразу гарачым...
На калені упаў, каб той сіле хоць раз памаліцца,
але хорам хрустальны паўстаў і раптоўна жаданьні зьніначыў...

*

За бясєдным сталом заліваліся песьнямі гусьлі, —
не змаўкалі ад хмелю далёкіх заморскіх краінаў музыкі.
А як роскат прыціх і у хораме зморкі вячэрнія згусьлі, —
адплывалі чаўны, асыпаючы зорамі сьлед свой вялікі...

«Дзе-ж вы, сёстры, браты, засмучоная бедная маці?..
Я-ж з маленства такі з вамі шчыры і сэрцам вам заўжды аддany...
. . . .
...Зазьвінелі замкі. Ні маністаў, ні зораў...
Прысуд і кайданы...

КАБ ХОЦЬ РАЗ УСЬМІХНУЛАСЯ ШЧАСЬЦЕ

Каб ня рукі, а крылы магутныя меў, —
узмахнуў-бы я крыламі... Вышай,
у надзем'е крутое, — як сэрцу на ўме, —
дзе блакіт неба зорамі вышыт,
узьляцеў-бы і гора тугое зямлі
у бяздоньне, раскрытае насьцеж,
паміж хмараў набраклых у песьняў разьліў,
каб хоць раз усьміхнулася шчасьце;
каб у грудзі — да сэрца — з павевам вясны
уліліся гарачыя радасьці хвалі,
каб мае расьцьвілі ўсе найлепшыя сны,
што, прысьніўшыся, сыпяць, як і спалі...
Ды ня крылы, а цела нямыя кускі —
рукі — цяжка узьняць і пакратаць,
і ня цьветам, а пылам зялезнай лускі
асыпаюць душу Марыінскія краты...

(Заканчэньне на 5-ай балоне)

МАКСІМ БАГДАНОВІЧ

Качулка

(Апавяданьне)

Ад рэдакцыі. На адзначэньне 36-х угодкаў сьмерці вялікага нашага паэты Максіма Багдановіча, што спаўняюцца 25-га траўня сёлета, друкуем тут адно з мала ведамых апавяданьняў нябожчыка — «Качулка». Беларускі тэкст гэтага апавяданьня не захаваўся, ён аднаўляецца тут упяршыню з тэксту расейскага, зьмешчанага ў томе I акадэмічнага выданьня твораў пісьменьніка (б. б. 422-427). Апавяданьне мае, відаць, аўтабіяграфічны характар, ды тонкасьцяй псыхалёгічнага рысунку, праўдзівасьцяй і напружанасьцяй належыць да лепшых рэчаў нестылізацыйнае прозы Багдановіча.

*

Гэтае вялікоднае ночы Васілька прыйшоў з царквы дамоў усхваляваны, рашчулены й шчасьлівы. Праўда, гэтаксама чуліся і ўсе хатнія — і мама, і брацітка Сяргейка, і нянька Вульляна, ды Васілька меў на гэта й адмысловыя прычыны. Пачалося ад таго, што сустрэўшыся зь ім у Кірылы й Мэтода (гэтак звалася гімназіяльная царква) настаўнік — «матэматык» прыдакляраваў перавесьці яго ў другую клясу без экзаміну, узяўшы ад яго слова займацца. Значыцца, Васілька ўжо бадай другаклясьнік. Пасьля, калі ён выйшаў з аўтара з талерачкай, Зося паклала яму срыбную манэтку, папрасіла рэшты й вельмі міла зачырванелася, дастаўшы яе загадзя прызапашанымі навюсенькімі капеечкамі; гэта-ж уважалася за знак «далікатных пачуцьцяў». Нарэшце, хрыстосваючыся ў царкве з Васількам, цёця Таця дастала з кошычка й падаравала яму яечка — «качулку» — зусім блізу што круглае, няначы мечык. Вось дзе будзе ўдача, калі ён заўтра выйдзе зь ёй качаць яйкі!

І цяпер, калі Васілька, лежучы ў пасьцелі й засынаючы, праз дрэмку ўспамінаў ласкавую цемнеч вялікоднае ночы, магутны, але мяккі гуд вялікага звону, вясёлы пераэвон меншых, радаснае пяяньне, агнялёты, што з трэскам узьлёталі ды, праблiскацеўшы калярыстымі агнямі, рассыпаліся ў вышыні, дзівоснае палыханьне чырвонага бэнгальскага агню вакол белае царквы, зьнізанае загатлівымі лямпкамі, — яму ўсё ўспамнілася, ды ніяк прыпомніцца не магло яшчэ нешта радаснае й прыемнае. «Ага, качулка!» — мільганула нарэшце ў яго ў галаве — і з гэтай думкай ён заснуў.

А нараньні Васілька быў ужо на суседнім панадворку, правы бераг якога, падыходзячы да саду, пахона спушчаўся спадам на абодвы бакі, дзеля чаго сюды мала ня з усяе вуліцы зьбіралася малеча качаць яйкі. Дзень задаўся сонечны, пагодны, і панадворкам на сонейку ўжо тулялася колькі грудкоў дзятвы, — хто ў лёгенькім палітончыку наросхліст, а хто й проста ў уніформным кульку ці каляровай кашулі, — вядучы тымчасам гутаркі пра нязвычайныя якасьці прызначаных качаць яёк.

— Восьдзека ў мяне яечка, дык яечка! Проста бітка! Тупаносенькае.

— Сам ты, браце, тупаносенькі. Ты глянь, што ў яго за шалупіна? Як стукнецца аб другое — тутака тваёй бітцы й канцы. Напэўнечкі разаб'ецца. А во ў майго шалупіна — як у какоснага гарэха! Ты памацай, якое шурпатае.
чаць мечыкам на поўным коне — па

— А я летась, памятаю, як пачаў качэсьць яёк узапар выкочваў. Во й Андрук бачыў, ня дасьць схлусіць. Праўда-ж?

Але Андрук, круткі, чарнявы хлапчына, не адказваючы, паварочваеца й крычыць:

— Пачынаць, ці што?

— Пачынаць! Чотавацца! Чотавацца!

Хлопцы стаюць у круг. Чотуе ўсё той-жа Андрук, страх акалічных садоў і прызнаны верхавод (як кажацца, «завадатай») усялякіх гульняў. Торкаючы пачародна кажнаму ў грудзі пальцам, ён адрывіста мармыча:

— Коціцца яблычак каля гароду;
Хто яго пяройме — будзь за вайводу.
— Шышла выйшла,
Радзівон — ідзі вон!

Тыя, каму дастаецца качаць у ліку першых, куксяцца; было-б выгадней біць пасьля, калі на коне назьбіраецца больш яёк. Таму ўсе ўважна сочаць, каб Андрук не змахляваў. Нарэшце, яму дакучае мымрыць адны й тыя словы, і ён пачынае на новы лад:

— Паміж намі, малайцамі...
Хтось адзін вялікі боўць.
Раз, два, тры...

Але тутака Андрук зацінаецца: ён бачыць, што апошняе слова мусіць прыпасьці на яго. І пад усіхны сьмех, Васілька дакончвае чотаваньне:

— Гэта мабыць ты...

Далей нейкі гімназісьцюк чотуе словамі з лацінскага правіла, уложанага вершам:

Нарэшце, усе «перачотаваліся», даўгою рысаю па зямлі адзначаны «кон», і гульня пачалася. Ціха пакацілася з узгорачку першае яечка, пачало выпісваць пяткаю закруцістую дугавіну, закалыхалася на адным месцы й стала. Наступны гулец выбраў адпаведнае вагою й формаю яечка, нацэліў ды выпусьціў яго з пальцаў пад чыйсьці выгук:

— Бі, ды прабі!

— А ты не кажы пад руку.

Выбухае сьмех: выявілася, што гулец спопырску пусьціў яечка пяткаю нятуды, і яно цяпер закруціла ад свае мэты ў другі канец панадворку. Коціцца яшчэ яечка, і яшчэ, і яшчэ — і няўзабаве яны яскравымі плямамі пярэсьцяцца па ўсім спадзе панадворку, чысьценькія, бліскучыя, усялякіх колераў: чырвоныя, сінія, жоўтыя, зялёныя...

Васількава качулка абуджае ўва ўсіх і зайздрасьць і захапленьне: ціха калыхаючыся з боку на бок, гладка йдзець яна, ня выпісваючы, як іншыя яйкі, пяткаю дугавіны, а ўвесь час коцячыся простаю лініяй, ды стукае ў нацемленае жоўтае яечка. Васілька зь перамож-

(Заканчэньне на 6-ай балоне)

АНДРЭЙ МРЫЙ

Запіскі Самсона Самасуя

(Працяг)

Тав. Сом ледзьве ўсьміхнуўся і зьвярнуўся да мяне:

— Якога вы пагляду адносна гэтага?

— У мяне будуць такія дадаткі і зьмены да сказанага тав. Какоцькам, — сказаў я. — Неабходна яшчэ зусім пазбавіць сьвіньняў права паказвацца на вуліцы. Бяспрытульных валачобнікаў заганяць на выканкомскі двор і браць па 1 р. за эгзэмпляр, калі знойдзецца ўласьнік жывёлы. Апрача гэтага, неабходна зарэгістраваць у 3-дзённы тэрмін усіх сабак і кошак і гэтым даць магчымасьць статорганам ведаць лік сабачага і кацінага насяленьня ў мэтах экспартных магчымасьцяў.

Старшыня зірнуў на мяне і забарабаніў пальцамі.

— Урэшце, — сказаў я, міліцыі неабходна завастрыць увагу і на такім факце: на вёсцы зьявіліся хлапцы, нават камсамольцы, якія таўкуцца ў народзе ды запісваюць стары быт. У гэтым няма выстарчаючай плянавасьці. Запісваюць усё, што пад руку пападзе — песьні, прыказкі, забабоны і ўсякае непатрэбнае глупства. Небходна, каб міліцыя мела за гэтым нагляд і дазваляла гэта рабіць толькі тым, у каго будзе ад кульаддзелу паперка.

Тав. Сом гучна засьмяяўся і сказаў:

— Вашыя дадаткі й зьмены яшчэ рана ўносіць. А наконт вашых, — сказаў ён, зьвярнуўшыся да начміла, — пакуль што патурбуйцеся аб тратуварах, ліхтарох ды забрукаваньні вуліцы. Усё іншае кіньце.

Мяне гэта задзівіла.

А каровы, а сьвіньні, сабакі? — падумаў я. — Ніякай культуры. Навет дарогі ня ўступаюць. Поўнае роўнапраўе зь людзьмі!

III. СУВЯЗЬ МАЦНЕЕ

Як скончылася праца ў выканкоме, я самую пільную ўвагу зьвярнуў на тое, каб ісьці дадому, разам з Крэйнай. У дачыненьнях да яе я меў пэўную мэтавую ўстаноўку. Я трымаў курс бліжэй пазнаёміцца зь ёю.

Ідучы па вуліцы, я загаварыў зь ёю ў самых вытрыманых тонах. Я жаліўся ёй, што новаму чалавеку вельмі цяжка наладзіць жыцьцё ў мястэчку, і прасіў яе параіць мне што-небудзь добрае ў гэтым кірунку.

Яна ўважліва слухала мяне, а я ў свой голас уліў усю пяшчотнасьць і мужчынскае зладзейства, наколькі мог. Яна спачувальна паставілася да мяне: пачала апавядаць пра мястэчка, пра тутэйшых людзей, іх звычаі, думкі, плёткі, забавы. Мы ня прыкмецілі, як падышлі да яе кватэры.

Я ўжо хацеў разьвітацца зь ёю, але яна параіла мне кватэру тут-жа, у доме, дзе жыла яна.

Даю фактычную даведку, што такі зварот справы вельмі ўзьвесяліў мяне, бо відавочным зрабілася, што я пачаў весьці на яе правільную атаку і адразу для мяне вызначыўся шэраг дасягненьняў. Вызначыліся й шляхі далейшага разьвіцьця нашых узаемаадносін: кажны дзень, жывучы побач зь ёю, я павінен паступова апрацоўваць яе думку наконт правільнасьці й натуральнасьці маей асноўнай вытворчай лініі.

Ідучы ад Крэйны ў заежджы дом, я быў у такім узьнятым настроі, што адным махам пераскочыў на рынку шырокую яміну з гразнай вадой. Гэта выклікала нязвычайнае задзіўленьне хлапчукоў, якія бегалі тут. Некаторыя зь іх паспрабавалі быць маімі пасьлядоўцамі, але, ня гледзячы на свой юнацкі запал і спрытнасьць, сьвістарэзнуліся ў самае балота пад сьмех сваіх таварышаў. Я пашоў далей, а ўсьлед мне глядзелі з захапленьнем вочы хлапчукоў.

Праз два дні я перавёз на новую кватэру свае «прычындалы».
Мне вельмі добра спалася ў тую першую ноч, і сьніў я Крэйну.
Быццам сядзеў я з Крэйнай у садзіку, і яна зрабіла мне прапанову пайсьці зь ёю на Лютнянскі шлях. Зразумела, я прызнаў гэту прапанову адпавядаючай сучаснаму моманту і прыняў удзел у прыродна-геаграфічнай экскурсіі.

Па дарозе, калі з нашага вока схаваліся местачковыя будынкі, я мякка ўзяў яе пад пашкі і мы пашлі шчыльна прыціснуўшыся адзін да другога.

Потым быў пералесак і на лагчынах шмат кветак, блакітных, белых, ружовых, і мы зрывалі іх. А потым... Ах, які жаль, якая згуба, што гэта было толькі ў сьне!..

Калі я абудзіўся, была ўжо 9-ая гадзіна раніцы. Я салодка пацягнуўся, перажываючы прыемны сон.

У суседнім пакоі чутны былі лёгкія крокі Крэйны. Я падумаў: напэўна яна стаіць перад люстэркам і глядзіць, не наглядзіцца на сябе. Магчыма, думае, што ў гэтым глухім мястэчку яна, канешне, самая прыгожая, маладая і прывабная дзяўчына.

Не! Яна, мабыць, ніколі і ня думае пра гэта, затое я добра ведаю, што ніводная дзяўчына ня мае такога сьвежага, беларужовага твару, як у Крэйны, такіх глыбокіх, не стандартызаваных, таемных вачэй, такога спрунжыністага, як у п'яўкі, роту. Уся яе постаць, зграбная, умяркавана мясёная, запальвае мяне, напаўняе кроў ліхаманачным агнём, абяцае вар'ятна-гарачыя пяшчоты, саракаградуснае шалёнства.

Што мне рабіць? Уся мая фізычная структура адчувае, што першачарговым заданьнем будзе заваяваць яе сымпатыі і спагаднасьць і потым ужо дабівацца практычных вынікаў у гэтым кірунку.

Я ляжу на ложку, ня хочацца паварушыцца. Прыслухоўваюся да сваіх палкіх мараў, якія сваім зьместам маюць выключна яе, непараўнальную Крэйну. О, што-б сказала мая маці, каб даведалася, як Крэйначка закруціла галаву яе сыну? Што скажа маці, калі сын ажэніцца з Крэйнай? А бацька?..

Думаючы над гэтым, чую, што ў суседні пакой увайшла перапісчыца выканкому Зоя Люсарэнка. Я пазнаю яе па голасе, мэлёдычным, як у жалейкі. Яна таварышка з Крэйнай.

Зоя квола, паветрана, як птушачка, лётае і пяе. Здаецца, падзьме вецярок — і дзяўчыны няма.

Учора я гаварыў з судзьдзёю пра мясцовых дзяўчат. Судзьдзя — той самы філёзаф Торба, аб якім я пісаў раней. Дык ён сказаў мне наконт Зоі:

— Аднаднёўка, міраж. Няма мяса, няма фізіялягічнай базы. Дакранешся, сарвеш кветку і нічога больш няма!

С. БРАГА

WHITERUTHENIA ці BYELORUSSIA?

Назовы **Беларусь, беларускі, Беларус** у чужых мовах заходняга сьвету ня маюць нейкай адналітай, дакладнай ды сталай перадачы. Калі возьмем хаця-б толькі мову ангельскую, дык на абазначэньне Беларусі ў ей сустрэнем сяньня такія 4 галоўныя словы: White Russia, Whiteruthenia, Byelorussia, Byeloruthenia.

Калі ўсьведамім сабе, што назовы з «white» пішуць і разам, і асобна, а назовы зь «бело» ў трох розных правапісах: Byelo, Belo, Bielo, — дык у самой толькі ангельскай мове атрымаем дзесяць больш ці менш розных словаў на перадачу аднаго слова **Беларусь**, і па толькі-ж яшчэ на словы **Беларус** і **беларускі**.

Такая неадналітасьць тэрміналёгіі бязумоўна нявыгадная ды ня раз і шкодная. У менш з справаю абазнанага чытача можа паўстаць уражаньне, што тут ходзіць аб нейкія розныя народы ці этнічныя групы. І перад беларускімі аўтарамі ды выдаўцамі, што пішуць ды друкуюць нешта паангельску, паўстае заўсёды пытаньне: які тэрмін найлепш ужываць і якога стала трымацца. Тая-ж праблема паўстае й перад грамадзкімі працаўнікамі: як найлепш перадаць паангельску назоў сваёй беларускай арганізацыі?

Вось таму пытаньне гэтае сяньня ня ёсьць толькі пытаньнем навуковым, акадэмічным, але пытаньнем у першую чаргу практычным, зь якім кажны дзень сустракаецца на чужыне беларускі навуковец, палітык, грамадзкі дзеяч, журналісты, пісьменьнік і кажны эмігрант.

Стуль паўстае й неабходнасьць пытаньне гэтае дакладна разважыць, абмяркаваць, знайсьці тэрмін найлепш адказваючы навуковай дакладнасьці ў перадачы словаў **Беларусь, беларускі, Беларус**, ды тэрміну гэтага перадусім трымацца самой беларускай эміграцыі у сваіх пісаных і вусных выступленьнях, у назовах арганізацыяў, часапісаў і г. п.

Дасягнутая адналітасьць хаця-б сярод самой беларускай эміграцыі была-б не малым дзейнікам, дзеючым у кірунку палепшаньня гэтай заблытанай сяньня справы й у іншанацыянальных аўтараў, ды магло-б значна памагчы ў праўдзеньні з часам нейкай уніфікацыі.

Трэба адцеміць, што беларуская палітычная эміграцыя, рассыпаная сяньня па ўсіх важнейшых краінах сьвету ды сьведамая свайго нацыянальнага я, **можа мець** не малы ўплыў на такую ўніфікацыю, калі будзе дзеіць узгоднена, адналіта, вытрывала.

Каб мець свой пэўны пагляд на тое, які з чужамоўных існуючых назоваў найлепш, найдакладней адказывае тым поймам, што замыкаюцца у нашых беларускіх словах **Беларусь, беларускі, Беларус**, прыходзіцца праанадізаваць дакладней усе існуючыя чужамоўныя (будуць тут узятыя пад увагу перадусім англамоўныя) тэрміны.

Нашае слова **Беларусь** складаецца з словаў **Белая** й **Русь**. Трэба на самым пачатку моцна падчыркнуць тое, што ў гэты наш нацыянальны назоў уваходзіць слова **Русь**, але не **Расея**. Гэты факт мы не павінны выпускаць з увагі пры далейшым разглядзе чужамоўных назоваў Беларусі, пры ацэне перадусім тых назоваў, у якіх частка **-русь** фальшыва падменіваецца словам **-расея** (White Russia, Byelorussia).

Ведамая й ачавідная рэч, што **Русь** і **Расея**, гэта не адно й тое самае. У вагульна прынятымся разуменьні ад многіх ужо стагодзьдзяў пад словам **Русь** сяньня разумеецца тое, што ў модэрнай тэрміналёгіі цяпер абазначаем словамі: **усходнія славяне, усходнеславянства. Русь,** гэта тыя народы, што гавораць трымя ўсходнеславянскімі мовамі ці іхнымі дыялектамі: расейскаю, украінскаю ды беларускаю. Гавару тут аб значэньні слова **Русь** апошняга поўтысячагодзьдзя, бо спачатна ім называлася толькі Украіна. Пазьней-жа побач «Кіяўскай Русі» паявіліся й «Русь Літоўская» (Беларусь) ды «Русь Маскоўская» (Расея), ды тэрмін гэты пачаў тарнавацца да ўсіх трох усходнеславянскіх народаў.

Слова Расея сяньня ўжываецца ў двох розных значэньнях. **Першае** — гэта назоў прастору заселенага адным з усходнеславянскіх народаў — Расейцамі, ці накш Вялікаросамі. У гэтым значэньні **Расея** не пакрываецца з **Русяй,** бо яна толькі частка гэтае Русі. **Другое** значэньне **Расеі,** гэта **расейская дзяржава, імпэрыя.** Расейская імпэрыя таксама не пакрываецца з словам **Русь,** бо Расея ў гэтым пайме абыймае ўжо ня толькі ўсходня славянскія народы, але й шмат народаў іншых, неславянскіх, — фінскіх, мангольскіх, каўкаскіх, балцкіх і г. д. Яшчэ да апошняй сусьветнай вайны ў гэтым другім пайме навет не ахоплівалася й усіх зямель «Русі», бо сюды не залічаліся Галіччына з Карпацкай Украінай, ані Букавіна, як неналежачыя да Расейскай імпэрыі.

Дык, як бачым, геаграфічна-нацыянальнае паймо, якое звычайна замыкаецца сяньня у слове **Русь,** зусім не пакрываецца ані зь першым, ані з другім значэньнем **Расеі,** дзеля гэтага и ня можна паміж імі ніколі стаўляць знаку раўнаньня ды ня можна падменіваць аднаго пайма другім, ня дэфармуючы гістарычнай, геаграфічнай ці нацыянальнай праўды.

З гэтага можым зрабіць і практычны вывад да нашага пытаньня, што перадаваньне слова **Беларусь** такімі словамі як White Russia ці Byelorussia, гэта сьведамая ці нясьведамая падмена аднаго пайма другім ды іншым, бо White Russia ці Byelorussia, гэта ня **Беларусь,** але **Белая Расея,** а Byelorussian, гэта **беларос,** ці **белы Расеец,** але не **Беларус.**

Як бачым, тэрміны White Russia, Byelorussia ня вытрымліваюць легічнай навуковай крытыкі: яны ня перадаюць сэнсу арыгінальнага слова, яны у той ці іншы спосаб фальшуюць ягонае сапраўднае значэньне. Вось таму ўжо дзеля чыста навуковых мяркаваньняў пагадзіцца зь імі немагчыма й прыходзіцца разглянуцца за іншымі назовамі, якія-б перадавалі арыгінальнае паймо з навуковай дакладнасьцяй.

Калі разглянемся дакладней, дык дойдзем да вываду, што яшчэ з часоў сярэднявечча ў заходняэўрапэйскім пісьменстве паўстала лацінізаваная форма перадачы слова **Русь: Рутэнія.** У лацінскіх і нелацінскіх кнігах, хроніках Захаду, шырака праз доўгія стагодзьдзі ўжываецца гэты тэрмін у значэньні **Русі.** Нашыя Хадкевічы, Валовічы, Сапегі, Скарына падчас сваіх студыяў на Захадзе Эўропы няраз азначалі сваю нацыянальнасьць словам **Рутэнус,** у перамешку з другім словам, маючым відаць ужо больш характар дзяржаўнай прыналежнасьці, **літванус,** але бадай ніколі **руссо.** Для дакладнасьці трэба ўспомніць, што побач **Рутэнія** ў тыя часы спачатку ўжываліся няраз наперамен на Захадзе й слова Russia. Але пазьней, калі Маскоўшчына прыняла сабе назоў **Расеі** (XVIII ст.), гэтае другое слова стала ўжывацца ўжо вылучна для перадачы пайма толькі **Расеі. Рутэнія-ж** тарнавалася далей ужо толькі ў значэньні рэшты**Русі,** ці наагул **Русі.**

З гэтага кароткага агляду бачым, што гісторыя дала нам даволі добрае азначэньне пайма **Русь** у мовах заходняэўрапэйскіх. З гэтага агляду мы можым і зразумець, што чужамоўны тэрмін Whiteruthenia ёсьць на сяньня й найбольш навукова-дакладнаю перадачаю нашага слова **Беларусь,** перадачаю, якая ня дае такой блытаніны поймаў, як ужываньне тэрмінаў з Russia.

Вось чаму нашыя дзяржаўныя навуковыя ўстановы — Інстытут Беларускае Культуры й Беларуская Акадэмія Навук ува ўсіх сваіх друках у чужых мовах словы **Беларусь, беларускі** перадавалі словамі з складоваю часткаю «Рутэнія», а не з Russia. Ужывалі дагэтуль, пакуль гэтае ўжываньне ня было забароненае Маскою зь меркаваньняў ужо зусім не навуковых, а чыста палітычнавялікадзяржаўных, ды было заведзенае спачатку White Russia, а пазьней, каб усьцерагчыся блытаніны зь «белымі расейцамі» — белай расейскай эміграцыяй — завялі ад апошняй сусьветнай вайны Byelorussia. З навуковага, як і нашага нацыянальнага гледзішча гэтыя абодвы тэрміны — і White Russia, і Byelorussia, — маюць адзінакавыя грахі, гэта «аднаго куста ягады». Новая Byelorussia нічога істотнага для нас ня паляпшае, бо не папраўляе асноўнай заганы тэрміну White Russia — фальшывую перадачу часткі **Русь** словам Russia.

Пацеха з гэтага не вялікая ані для навукі, ані для практычнай палітычнай яснасьці ды прэцызыйнасьці, калі мы перакладаньне White заменім словам Byelo, пакідаючы аднак і там, і там Russia. Карысьць якая з таго, што ня будуць нас мяшаць зь «белымі» Расейцамі, а толькі з чырвонымі? І гэта ў пару, калі увесь вольны сьвет так варожа настроены акурат супроць «чырвоных Расейцаў», а ня «белых»!

І таму трэба дзівіцца, што некаторыя зь беларускіх эмігрантаў з такім захапленьнем ды гарачынёй падхапілі гэтае, падсуненае чужымі ды з выразнаю вялікадзяржаўнаю палітычнаю мэтаю, слова: Byelorussia. Не гавару гэтта аб тых, што ўсьведамляюць сабе практычную палітычную карысьць з увядзеньня Беларусі хай сабе й пад гэтым назовам у Задзіночаныя Народы й толькі дзеля гэтага ў меру патрэбы стараюцца выкарыстаць палітычна гэты факт. Гавару аб тых, што напаважна лічаць падсуненую чырвонаю Масквою тэрміналёгію ледзь не за ідэальную.

У новым, прапагаваным савецкаю дыплямацыяй тэрміне, ёсьць і яшчэ адна прыкмета, каторая, як прадукцыйнае кляймо, выразна гаворыць нам аб тым, што гэты новы не навуковы, але наскрозь палітычны прадукт Made in Russia. Трэба зьвярнуць увагу на тое, што ў другім складзе ёсьць расейскае **o,** а не беларускае **a,** як павінна было-б быць, калі-б слова гэтае хоць крыху намагалася-б перадаць арыгінальную беларускую форму назову **Беларусь.** Дык выразнае расейскае таўро пакладзенае й на першай частцы тэрміну.

Паколькі ў Byelorussia захавана тое галоўнае, на чым залежыць расейскім зьбіральнікам «рускіх» і «ня рускіх» зямель — захаваная фальшывая перадача **«Русі» Расеяю,** дык ня дзіва, што на такую «папраўку» сьпешна згадзіліся й ужо яе прапагуюць і «белыя» расейскія эміграцыйныя палітыкі. Напр. Расеец Вакар прысьвяціў пару гадоў таму навет адумысловы артыкул паангельску, у якім намагаецца падтрымаць чырвоную Маскву ў справе пашыраньня гэтага тэрміну ды прапануе карыстацца ім як найшырэй у ангельскай мове. Дык, як бачым, «белы Расеец» Вакар лепш і правільней ацэнівае палітычную карысьць для вялікадзяржаўных намераў Масквы (якой-бы масьці яна ня была) тэрміну Byelorussia, чым некаторыя нашыя беларускія патрыёты.

Пасьля абгаварэньня справы «па сутнасьці» пройдзем цяпер да агляду сучаснага палажэньня ў пытаньні нашых сучасных чужамоўных назоваў ды да практычных вывадаў для нас самых.

Хто сочыць за справаю чужамоўнай тэрміналёгіі нашага назову, той можа заценіць, што за апошняе дзесяцігодзьдзе з шырэйшым паяўленьнем назову Byelorussia значна звузілася карыстаньне назовам White Russia. Сяньня няма бадай ніводнай беларускай арганізацыі ці ўстановы, якая-б карысталася гэтым словам у сваім назове. Паменела карыстаньне з White Russia і ў чужамоўным навуковым ды палітычным друку. Хоць, з другой стараны, яшчэ сяньня ні ў воднай важнейшай энцыклёпэдыі сьвету ня знойдзеце інфармацыяў аб Беларусі й пад Byelorussia. Тым ня менш савецкая перадусім прапаганда прычыняецца да таго, каб тэрмін White Russia шчэз назаўсёды.

Нам Беларусам, шкадаваць гэтага няма што, як ня маем чаго й цешыцца з пашырэньня новага ня менш «расейскага» ды ненавуковага тэрміну.

Калі ходзіць аб Whiteruthenia, дык пашырэньне й гэтага тэрміну ў заходняэўрапэйскім сьвеце не малое. Яно больш ае ў сьвеце навуковым, чым палітычным. Усе паважнейшыя, напрыклад, нямецкія беларусаведы, як Вальтэр Егер, д-р Іппэль, Энгельгарт, Концэ ды шмат

(Заканчэньне на 6-ай балоне)

Вязанка новых вершаў

(Заканчэньне з 4-ай балоны)

ПЯКЕЛЬНЫ ДАР

У новы край, далёкі і нязнаны,
з пакункам дум — тугой набраклых мар —
нясу гадоў ліхіх пякельны дар —
скамененую горам немач раны.

Няўцешныя пэйзажы і экраны:
змардаваны зямлі пакутны твар.
На тло крыжоў — глыбокі сьлед ахвяр —
мятуць віхры жарствы пясок каляны.

Губляецца ружовы небасхіл,
і пляміцца нябёс блакітны полаг.
У зьвівах хмар, над сумнішчам магіл,
калышацца агнёў трывожны сполах...

Нялёгкі шлях ізь пекла па касьці,
а мне-ж ісьці... Далёка 'шчэ ісьці...

НЯ СЫХОДЗЯЦЦА ГОРЫ З ГОРАМІ

Ня сыходзяцца горы з горамі,
ня зьбліжаюцца і узвышшы.
Нават думкам, цяжкім і змораным,
на спатканьне ніхто ня выйшаў.

Адзінокія, блудзяць сьцежкамі
спадзяваньні пад млосным небам.
І ня хочуць цьвісьці усьмешкаю
рытмы вуснаў на чэрствай глебе;

зь весялосьцю чужой ня мірацца,
ня ступаюць сумесна кроку, —
на журботнай у песьнях лірыцы
пакідаюць свой сьлед глыбокі.

Як упартасьць такую выраку
за марамі — на жоўтай высьпе?
Кажуць, голас ліхога выраку
над маёй галавою высьпеў...

Бо ня сходзяцца горы з горамі,
ня зьбліжаюцца і узвышшы...
Нават думкам, цяжкім і змораным,
на спатканьне ніхто ня выйшаў.

ПРЫДЗІ

З блакітнай вышыні прыдзі, малю, хутчэй
на землі нашыя, зьбаўленьня дух раскуты,
здымі з грудзей людзкіх скрыжаваныя путы,
спакой вярні душы і бляск былы вачэй.

Мы-ж толькі ў цяжкім сьне — у цішыні начэй —
п'ем сінь нябёс Тваіх — ня хмель зямной атруты...

І разгінаецца касьцяк сьпіны прыгнуты,
і песьні сочацца выразьней і званчэй...

Ды сон, плыўкі і міраж, — нязьдзейсны плод вязьніцы:
Мігне, бы стрэл пругкі агністай бліскавіцы,
і ў мур глухі спадзе каля зялезных крат.

Зьнікае ўпоруч зь ім спадзеў цьмяны збаўленьня:
красу вясны жывой настойліва на спад
вядзе няўмольная, жывая сіла тленьня...

Уладзімер Дудзіцкі

Сьмешны судзьдзя чалавек!

Зоя гаворыць, а мне чутна кажнае яе слова:

— Я за табою. Ужо 9-ая гадзіна, а ты і ня думаеш.

— Пачакай! Куды ляціш, як на пажар?.. Лепш скажы, дзе ты ўчора была, чаму на сход не зьявілася? — пытаецца Крэйна.

— Шкулік прычапіўся, і мы разам пашлі ў рабочы клюб на лекцыю.

— Лекцыю? Якую?

— Ат! Нічога цікавага! Зьбілі лектара з панталыку... Я добра і ня чула, што гаварылі... Падсеў да мяне гэты чорт тэлефаністы Сьвердзялюк, ды глупства рабіў... Ой, Крэйначка, чаго толькі ня вёрз ён! Вось яшчэ чапяла чортава! Да душы кажу, у другі раз не сьцярплю!.. А ўчора неяк нялоўка было цыкнуць на яго, ды вархал узьняць... У другі раз пры людзях абсаромлю. Знайшоў цацку, дурыла!

— Але-ж, скажы, пра што гаварылі хоць?

— А добра і ня ведаю. Нешта гаварыў пра наша мястэчка, як жылося ту даўно, даўно, тады, калі людзі рыбінымі іголкамі шылі ды ў скурах зьвярыных хадзілі... Пасьля быў тут нейкі князь Баболя, які катаваў людзей за бульбу, бо не хацелі сеяць яе... Дык ведаеш: Шкулік узяў блёкнот ды пачаў даваць пытаньні лектру: якая цана была тады на бульбу, які быў процант няпісьменных, колькі было беспрацоўных? А лектар ні бэ, ні мэ на гэта. А мы...

Апошнія словы я ледзьве пачуў. Крэйна, мабыць, міргануда, што я тут і зьяўляюся перашкодай для вядзеньня інтымных размоваў.

Добра! — падумаў я. Цяпер я троху ведаю, што вы за птушачкі. У справу ўнесена грунтоўная яснасьць. Ці не распачаць мне змаганьне на два фронты?

Ад гэтай думкі ў мяне зрабіўся вельмі вясёлы настрой і адпаведная тэмпэратура ўва ўсім целе. О, як добра жыць, быць здаровым, поўным энэргіі й мужнай сілы!

У гэты момант я нават і ня ведаў добра, што я буду рабіць, але для мяне адно было вельмі зразумелым: неабходна ўзмацніць агонь па гэтым сэктары, неабходна зрабіць вылазку ў гэтым кірунку...

Я хутчэй пачаў апранацца, пырснуў вадой на свой твар і шпаркімі крокамі вышаў на двор.

Двор быў чысьценькі, абгароджаны частаклетам. Быў добры садзік, і зь яго плыў лёгкі пах чарэмхі. Прыемнае хваляваньне ў крыві выклікаў гэты пах.

Я сеў на лавачцы каля саду і зрабіў належны выраз на маім абліччы.

Супроць лавачкі было вакно Крэйны, і мне хацелася, каб яна зірнула на мяне. Я галаву накіраваў троху ў бок, сьціснуў губы, прымружыў вочы, надаўшы ім выраз нейкага лёгкага суму. Аднэй рукой я абапёрся на калена, а другую, як быццам зьнясілены, спусьціў дадолу.

Праз хвіліну мая тактыка мела бліскучыя вынікі. Ваконца Крэйны ціха, бяз шолаху, адчынілася, і з боку яго высунуліся дзьве дзявочыя постаці, якія разглядалі моўчкі мяне.

Няхай жыве мая асоба! — радасна думаў я. Першы крок зроблены. Цяпер толькі трэба дэталізаваць праграму чыннасьці і вызначыць, так сказаць, арганізацыйныя формы нямінучага працэсу. Сягоньні-ж трэба падумаць аб гэтым, як прыду з канцылярыі.

Я ўстаў зь месца, цяжка ўздыхнуў, нібы ў мяне вялікае, глыбокае і шырокае гора. На хвілінку нібы аслупянеў. Я глядзеў у далячыню, дзе за садам сінела неба і зелянелі лугі, а за імі зялёнаю, нібы пуховаю, мумкаю прыгажэў вясновы лес.

Прызнаюся, я троху захапіўся малюнкам вясны і на хвіліну забыўся аб Крэйне.

З дрымотна-салодкага аняменьня мяне вывеў ціхі мэлёдычны дзявочы сьмех.

Я зірнуў на вакно і прывітаў:

— Добры дзень, Крэйна! Гэта вы сьмяецеся так рана?

— А можа нельга так рана сьмяяцца? — высунулася яна з вакна, за ёю і Зоя. Абедзьве прыветна кіўнулі мне.

Крэйна запытала:

— Ну, як падабаецца вам кватэра, сад?

Я адказаў:

— Ах, мілыя чалавечыцы, мне нячувана добра ў гэтым глухім і прыгожым куточку Беларусі, і я ўжыву ўсе захады, каб затрымацца тут на доўгі час, калі не навек!

IV. ЖАЎТАРОТЫ ПТУШАНОК

Пасьля гарбаты я з Крэйнай і Зояй накіраваліся ў выканком.

Было напярэдадні 1 траўня. Вуліцы падмяталі, вокны мылі, ганкі шаравалі. Міліцыя наглядала, каб мястэчка выглядала сьветлым і прыбраным. Была разьвешана аб'ява, каб перад сьвятам тры разы ў дзень падмяталі вуліцы: а 9-ай гадзіне, а 15-ай і 21-ай. Усе грамадзяне шчыра выконвалі гэты зусім сваячасовы загад.

Мы асьцярожна праходзілі паміж узброеных доўгімі мятламі падлёткаў і дарослых. Прыходзілася пільна сачыць, каб не папасьці ў самы пыл. А пыл быў узьняты такі моцны, што нельга было нічога разгледзець.

Каля вэтэрынарнай амбуляторыі мы спаткалі нейкага жвавага піпканосага маладога чалавека ў вышыванай сарочцы. Правільней кажучы, ён наляцеў на нас і ледзьве ня зьбіў нас з ног. Ён некуды сьпяшаўся.

Крэйна схапіла хлапца за рукаў.

— Ці не на дождж ты разьбегаўся?

Малады чалавек радасна ўсьміхнуўся дзяўчатам і, схапіўшы лоўкім манерам пад пашкі абедзьвюх дзяўчын, адразу зьмяніў кірунак сваё хадзьбы разам з намі.

Крэйна пазнаёміла:

— Гэта тав. Шкулік Зізь, касір рабкопа і кіраўнік драмгуртка.

Я зірнуў на Зізя. Хударлявы, чарнамазы хлапец, зь вельмі кучаравымі згуртаванымі валасамі, але такімі вялікімі, што на галаве нібы сядзела сароччае гняздо. У яго былі бегаючыя бліскучыя вочы, чырвоныя бэконныя губы і крыклівы, тлумна-вясёлы голас.

Шкулік засыпаў:

— У мяне да вас прапанова і нават загад. Вы ведаеце, што заўтра будзе?

— Што будзе? Сьвята будзе.

— Гэта ўсе ведаюць, нават эмбрыёны. А ці ведаеце, мы заўтра наладжваем грандыёзную маёўку ў лесе.

— Аб гэтым мы ня чулі! — зацікаўлена ў вадзін голас прызналіся дзяўчаты.

— Дык вось, я прапаную вам запісацца ў мяне. Ганеце адзін рубель з вашага чароўнага рыла.

Whiteruthenia ці Byelorussia?

(Заканчэньне з 5-ай балоны)

іншых, тарнуюць у сваіх працах толькі Whiteruthenia. Ня рэдка гэты тэрмін сустракаем і ў беларусаведаў іншых краінаў Захаду. Характэрна вельмі, што ў выдадзеным нядаўна ў ЗДА Фордаўскім Фондам адрысары арганізацыяў нацыянальнасьцяў з абшару СССР Беларусы падаюцца пад назовам Whiteruthenian.

Пашырэньне тэрміну Whiteruthenia ідзе ці праз самастойнае глыбейшае навуковае вывучэньне пытаньня ды сьведамасьць сутнасьці справы (як. напр., у заўсёды вельмі дакладных ды прэцызыйных нямецкіх навукоўцаў), ці праз уплыў беларускай навуковай працы з пары наццэмаўшчыны (Інбелкульту ды БАН), ці праз палітычную працу ў сваю пару дзяржаўных дыпляматычных прадстаўніцтваў БНР, якія перадусім тэрміналёгію Whiteruthenia, ужывалі, ці ў канцы праз тую частку паваеннай беларускай эміграцыі, якая гэты акурат назоў прапагуе.

Цікава будзе тут адцеміць, што як паказывае ўспамінаны ўжо тут Фордаўскі адрысар, зь беларускіх арганізацыяў ды ўстановаў у ЗДА менш як 25% падае ў сваім назове паангельску слова Byelorussia. Усе іншыя маюць Whiteruthenia. Цікава таксама, што ў гэтай справе не зазначаецца ніякай палітычнай груповай розьніцы: і арганізацыі БНР і БЦР у роўнай бальшыні карыстаюцца ахватней назовам Whiteruthenia.

Для паўніні справы трэба тут успомніць пра яшчэ адзін, найменш карыстаны чужамоўны тэрмін — Byeloruthenia. Яго ўжываюць сяньня толькі некаторыя ўкраінскія навукоўцы ды публіцыстыя. Тэрмін гэты, у прыраўнаньні да Whiteruthenia нічога больш пазытыўнага нам не даў, а мае тую загану, што за ім няма ніякай навуковай ні гістарычнай традыцыі, ані амаль ніякага практычнага пашырэньня. Сяньня няма ніводнай беларускай арганізацыі, якая карысталаб з гэтага назову ў ангельскай ці іншай мове.

Сумуючы сучасны стан у справе чужамоўных назоваў Беларусі, мусім сказаць, што існуюць паважныя дадзеныя на тое, што тэрмін White Russia будзе закінугы ў навуковым і палітычным карыстаньні. Тэрмін Byeloruthenia ня мае ніякіх відаў на здабыцьцё большай папулярнасьці, ані ня мае ніякай традыцыі. На полі «спаборніцтва» на будучыню астаюцца як два найпаважнейшыя канкурэнты Whiteruthenia і Byelorussia.

З вышэй пададзенага разгляду відаць ясна, які з апошніх двох тэрмінаў больш адпаведны як з боку навуковай дакладнасьці, так і палітычнай карэктнасьці. Гэтым двом умовам адказывае толькі назоў Whiteruthenia, але не Byelorussia, як дзеля сьведамых вялікадзяржаўных намераў расейскай Масквы прымусова заводжаны пасьля забароны ў Беларусі карыстаньня скрозь у пару «наццэмаўшчыны» чужамоўных тэрмінаў з «Рутэнія». Зразумела, што ўсьведамляючы сабе дакладна, які чужамоўны тэрмін лепшы, мы не павінны з сэктанскай упорыстасьцяй зачыняць сваіх ачэй і на практычны ды рэальны стан рэчаў, ды няраз дзеля гэтага тарнаваць і назоў Byelorussia, але толькі там і тады, дзе ён можа прынесьці нам тую ці іншую карысьць. Пад назовам Byelorussia ўладары Савецкай імпэрыі палічылі сабе карысным увесьці БССР у лік народаўсяброў Задзіночаных Народаў. Пад гэтым назовам яны сяньня выдаюць сваю прапагандную літаратуру аб Беларусі. Мімаволі з сваёю прапагандаю, якая ня мае нічога супольнага з патрэбамі ды карысьцю беларускага народу, яны ўсё-ж у той ці іншай меры пашыраюць гэтым і самую сьведамасьць сьвету аб існаваньні беларускага народу.

Каб вось ня губіць нам таго пазытыўнага, што для нас ідзе і з гэтай варожай прапаганды, мэтазгодным няраз ёсьць падаваць побач з назовам Whiteruthenia і ў дужках назоў Byelorussia, каб нясьведамыя справы чужынцы адразу, бязь ніякага клопату бачылі й усьведамлялі, што пад гэтымі двумя тэрмінамі разумеецца тая самая зямля, той самы народ. Карыстаньне гэтым назовам можа часта быць неабходным і ў дыплёматычнай акцыі нашых дзяржаўна-палітычных рэпрэзэнтантаў. Напр., складаючы для сяброў Задзіночаных Народаў ліст-паясьненьне аб тым, што дэлегацыя БССР ня ёсьць сапраўднаю правамоцнаю ды дэмакратычна выбранаю дэлегацыяю беларускага народу, хіба лепш ужыць на першым месцы назоў якраз Byelorussia, пад якім гэтыя дэлегаты сяньня ў ЗН сядзяць.

Дзеля гэтых-жа мяркаваньняў хіба сяньня на месцы будзе, друкуючы тую ці іншую кніжку аб Беларусі, паангельску, напр., спачатку падаць да ведама тую розную тэрміналёгію, што сяньня існуе, а пазьней, выясьніўшы справу, ужываць ужо толькі аднаго тэрміну: Whiteruthenia. Такім пастунаньнем мы будзем стала пашыраць свой **правільны** чужамоўны назоў, ня губляючы адначасна й тых пазытыўных мамэнтаў, якія паўстаюць зь інфармаваньня заходняга сьвету аб Беларусі бальшавіцкаю Масквою пад назовам іншым, фальшывым, сілком накіданым.

С. Брага

„Віцік Жывіца“

Пад гэткім загалоўкам напісаная повесьць на 310 балонаў Флёрыянам Чарнышэвічам і выдадзеная сёлета Аб'еднаньнем Польскіх Літаратаў і Журналістых у Аргентыне.

Прачытаўшы гэтую кніжку, перадусім насоўваецца пытаньне, чаму аж толькі цяпер Ф. Чарнышэвіч апісаў часы польскае акупацыі на Беларусі ў 1918—1919 годзе, а ляпей сказаўшы, змаганьне Беларусаў за сваю незалежнасьць? Ня менш важным можа быць пытаньне, чаму гэтую кнігу выдала якраз Аб'еднаньне Польскіх Літаратаў і Журналістых у Аргентыне?

Кніга напісаная папольску, але калі-б яе прачытаў Рэймонт або Жэромскі, то напэўна не пазнаў-бы свае роднае мовы. Аўтар гэтай повесьці, Ф. Чарнышэвіч зьяўляецца сам Беларусам і паходзіць з аколіцаў, якія й апісвае (Бабруйшчына), але сяньня дашчэнту спаляшаны. У кнізе выразна праводзіцца прысабечваньне Палякамі змаганьня Беларусаў за сваю незалежнасьць, якое насьветленае так, каб выглядала, што тамашнія людзі фактычна змагаліся за польскую Рэчпаспалітую, але не за Беларусь.

Літаратурная вартасьць гэтага твору даволі мізэрная, каб Аб'еднаньне Польскіх Літаратаў і Журналістых затрачвала свае скромныя фонды на такое выданьне. Дык чым яны, як аўтар, гэтак і выдаўцы, у запраўднасьці кіраваліся пры выданьні гэтае кніжкі?

Зьмест і ідэйнае накіраваньне гэтае кніжкі дае вельмі ясныя адказы на пастаўленае намі пытаньне.

Так як было ўспомнена, уся акцыя адбываецца на Беларусі каля Бабруйска падчас польскае акупацыі ў 1918—1919 г. г. У кнізе выступаюць як галоўныя гэроі: сам Віцік Жывіца, Беларус, каталік, які сябе называе Паляком і змагаецца за Рэчпаспалітую, але такую, каб і Беларусы ў ёй былі роўныя з Палякамі. Ён ня верыць у незалежнасьць Беларускай Народнай Рэспублікі і выказваецца аб гэтым словамі войта з Горкаў наступна: «Вы-ж самі ведаеце, як ёсьць у нас. Людзі нашыя шануюць сваю мову, але ў вадваяваньне Беларусі, як такое, мала хто верыць». Другі гэрой — гэта Ільюша Каршун, сьведамы Беларус і нацыянальны дзеяч, ну, і паны Любускі і Васілеўскі, адзін граф памешчык, другі шляхціц з засьценку.

Гэтыя тры групы пэрсанажаў змагаліся кажны за сваю ідэю, толькі змаганьне было няроўнае, бо пан Любускі, запраўдны Паляк, заразумелы, араганцкі, нясе сябе высока, а Беларусаў лічыць за хамаў, мае падтрыманьне з боку вайсковых уладаў. Каб пазбавіцца Каршуна, сьведамага Беларуса, зрабіў данос, закідаючы яму, што ён бандыт, злодзей

(Заканчэньне на 7-ай балоне)

КАЧУЛКА

(Заканчэньне з 4-ай балоны)

ным выглядам — а ўжо-ж, вось дзе бітка! — забірае яго й пушчае качулку зноў: паводля правоў гульні, б'ецца, пакуль не праб'ецца. Ізноў гладка коціцца добра нацэленая качулка. бліскаючы на сонцы сваёй сіняю шалупінай — і раптам засядае ў невялікай, няўгледжанай Васількам ямінцы. Чуецца крык:

— Цур, яёк не мяняць!

Але-ж, гэткае прызнанае права. Васільку робіцца ніякавата. Ах, як-жа ён прабіў! І як гэта ён не заглядзеў гэтае пракуднае ямінкі? А цяперака, так і бач. выб'е нехта ягоную надзвычайную качулку! Ведама, хто ўпусьціць нагоду выйграць гэткае яечка?

Васілька з тугой пазірае, як гульцы. адзін па адным старэнна дабіраюць біткі, цэляць, спрабуюць шчасьця то адсюль, то адтуль. Усе іншыя яйкі забытыя, б'юць адно толькі па Васількавай качулцы, хвалююцца, газардуюць. бягуць наўздагон за біткай, што коціцца, быццам стараюцца памагчы ёй. Андрук пяець над саменькім Васількавым вухам: «Ах, злавіўся, хлопча, стой!» Выб'юць, конча выб'юць ягоную качулку! Вось гэты Андрук і выб'е, як што іншыя праб'юць. І навошта было толькі рызыкаваць гэткім яечкам!

Ды Васількава качулка йшла ня тэю дарогаю, што іншыя яйкі, і таму пацэліць у яе нялёгка. Але што ні раз, то ўсё трапней цаляюць гульцы, усё бліжэй да качулкі біткі — і неўзабаве ўжо з паўтузіну іх ляжыць вакол яе, падахвочваючы біць сюды: не пацэліш у качулку, дык бадай напэўнечкі выб'еш нейкае іншае яечка... Але доля зьлітавалася над Васількам: ніхто ягонае качулкі ня выбіў. Ён борзьдзенька хапае яе, з палёгкаю чуючы сябе пазбаўленым ад небясьпекі, ды кажа:

— Бач, як тут яйкі палеглі! Груд — грудом. Бадай, простай біткай лепш пацэліш. як качулкаю.

Васілька хітруе: пасьля ўсяго, што ён цяпер перажыў, чакаючы з затоеным хваляваньнем на кажнае новае яечка, пушчанае супраць ягонае качулкі, ён баіцца ізноў папусьціць яе ў небясьпеку. Ды работа ў Васількі ня спорыцца, яму робіцца нудна, і, праграўшы колькі яёк, ён пакідае гульню й ленна адыходзіць набок. Вось на панадворак выбягае з двума яйкамі ў руццэ выраслая дзяўчына — спадарычна Верачка й крычыць:

— Вазьмеце й мяне гуляць.

Яе бяруць. Яна борзда прайграе ды ўцякае дадому. Далучаецца да гульні й дзядзька Антось, кравец з таго самага двара. Ён, наадварот, уцэльвае раз-пораз, але выбітыя яйкі дзеліць паміж хлапцоў, што зусім «праставіліся» й мусяць выходзіць з гульні.

— Бярэце! Чаго там...

Але глядзець дакучае яшчэ барждзжэй, чымся дакучыла гуляць бяз качулкі. Васілька цягнецца дадому.

Удома нікога няма, апрача нянькі Вульляны: Сяргейка качае яйкі, а старэйшыя пайшлі ў госьці. Васілька сноўдаецца па хаце, ня ведаючы, за што ўзяцца, падыходзіць да вакна. З суседняга панадворку далятаюць вясёлыя крыкі гульцоў. А што-ж гэта ён? То-ж бо ў яго — качулка, ды яшчэ якая качулка! А праміне тыдзень, пакінуць качаць яйкі — навошта тады будзе Васільку яна. І чаго было цешыцца, выхваляцца ёю, калі ня гуляць. Гэта-ж што выйшла: усе гуляюць, усе радыя. а ён панура сьцеганяецца ды не знаходзіць збыту. Не, трэба ня траціць часу, ня трусіцца, не калаціцца за долю свае качулкі, не пабаяцца рызыкнуць ёю, каб не дакараць пасьля сабе, ня думаць з тугой, што была ў яго качулка, ды нічагуткі ён не патрапіў зь ёю зрабіць.

Васілька канчальна наважваецца ды йдзець гуляць. На панадворку народу яшчэ пабольшала, тутака-ж стаіць і Зося. Васілька падыходзіць да яе і ўшчынае гутарку:

— Гляньце, гэта качулка. У яе наска ад пяткі не адрозьніш, яна й коціцца проста, нікуды ня скруціць; а ўсякае іншае яечка скручвае, куды пятка цягне. Вунь гэнае чырвонае яечка — бачыце, вунь? Яго гэткаю качулкаю можна выбіць, але простым яечкам — ніколі. На трудным месцы ляжыць.

— Выб'ю й простым, — бурчыць, стоячы тут-жа, Андрук.

Васілька зьмярае яго паглядам ад пятаў да галавы й кажа выразьліва:

— Пад'юджваць ня люблю, а ня выбіць.

— Дай паспрачаемся, што выб'ю.

— Давай!

— А абвошта?

— Стаўляй качулку, а я пастаўлю ножык-складанчык, бачыў хіба, яшчэ навюсенькі. Што, няўрокам, здаў?

Адмовіцца нельга — ножык варты качулкі, ды й Зося тутака. Нейкі хлапчына рашчапляе ім рукі, прыгаворваючы: «Цур, ад рашчэпніка ня браць». Андрук покаецца ў сваіх бітках, выбірае, пераходзіць зь месца на месца, вымяркоўваючы, адкуль-бы зручней біць, і нарэшце пушчае бітку; усе сьціхаюць і, не адрываючыся, глядзяць, як яна коціцца далоў, робіць заваротку й стукае ў нацемленае яечка. Чуюцца воклікі:

— Во гэта дык ёмка!

— Вой дык Андрук! Паказаў сябе! Малайца!

— Не задавайся іншым разам, — крычыць нехта проста ў вочы Васільку.

Падавай яечка! — чуецца над вухам Андрукоў голас. Васілька, ня гледзячы, соўгае яму качулку й панура, нянячы пабіты, адыходзіць набок.

Няма качулкі!

Ляснула ўсё, чаго ён чакаў, на што спадзяваўся, з чаго цешыўся! Ляснула якга, бязмэтна й бескарысна — «ні за шыза перайка», як крыкнуў хтосьці з грамады. Было ў руках у яго шчасьце, але Васілька ўпусьціў яго, і яно ўжо ня вернецца. Ах, як трапна йдзець качулка, пушчаная Андруком!

Няма качулкі!

Васілька, зь нікім не разьвітваючыся, паварочваецца і, ціснучыся да муру, ідзець дамоў.

Незахаваны беларускі тэкст з расейскага аднавіў — **С. Смутніца.**

Мяне гэта як сярпом разанула. Паколькі ў маіх руках цяпер асноўныя спружыны культуры ў раёне, дык павінен-жа я наглядаць, каб людзі былі ветлівы, абыходлівы і ня выходзілі зь межаў прыстойнасьці.

Я зрабіў незадаволены выгляд і зьнішчаюча зірнуў на Зізя.

Крэйна зразумела:

— Яго сумазбродзьдзе даўно з глуздоў зьехала! Усё Шкуліку дазволена, усё з рук сходзіць.

Як здалося мне, Крэйна нават мяккімі вачыма, як маці, зірнула на Шкуліка, і мне было зайздросна.

— Не, мае глузды усе дома — адгрызнуўся Шкулік і, нядоўга думаючы, ушчыкнуў Крэйну. Гэты выбрык ён правёў пад акампанімэнт уласнага голасу:

Як мой мілы ушчыкнуў,
Маё сэрца здрыгануў.

Крэйна мякка шляпнула яго па патыліцы. На дапамогу зьявілася і Зоя, якая, відаць, яшчэ раней атрымала ад Крэйны адпаведныя дырэктывы і працавала па мэтаду індывідуальных заданьняў. Не саромлячыся мяне, дзяўчаты ўзялі Шкуліка на рэмус, ірвалі яго за вушы, зь нябывалай актыўнасьцю чапляліся ў яго валосьсе, зь нячуваным зьдзекам адносіліся да яго ружовага твару. У гэтую юнацкую булку яны ўпіваліся, як у памідор.

Але і Шкулік лоўка калатушыў супраціўніц, хапаючы іх за рукі, бязьлітасна шчыплючы, дзе прыдзецца.

Такім чынам, штурхаючыся, рагочучы, ойкаючы і вясёла стогнучы. дайшлі мы да выканкому.

Мая пазыцыя была досыць нявытрыманая. Мне хацелася схапіць гэтага кудлатага хлапчука і расьцягнуць як мыш якую, але прысутнасьць Крэйны стрымлівала мяне. Яна мне была міла, ня гледзячы на тое, што прыймала ўдзел у бясчынствах на вуліцы і дыскрэдытавала савецкага працаўніка.

Добра яшчэ, што на вуліцах пыл вялікі быў, і ніхто ня бачыў нашых учынкаў. На ганку РВК Шкулік спыніўся. Крэйна запытала:

— А хто яшчэ запісаўся?

— Будзе невялікая кампанія, але цёплая. Самыя цікавыя для цябе, Крэйна, людзі...

— Хто-ж гэта?

— У першую чаргу я...

— Ты? Ты заўсёды прылепішся. Безь цябе ніяк нельга.

Шкулік прычыніў адно вока, другім зірнуў на Крэйну, потым на Зою і, як чалавек барахольнага маштабу, шальмоўна падміргнуў. Яны абедзьве засьмяяліся.

Я хацеў пайсьці ў канцылярыю — гэты шылахвост Шкулік выклікаў у мяне паступова ўзрастаючае абурэньне.

Крэйна спыніла мяне:

— А вы будзеце на маёўцы?

— Калі вы будзеце, дык і я.

— Мы з Зояй будзем.

— Добра! Можаце і мяне кааптаваць у склад цёплай кампаніі! — сказаў я Шкуліку. Ён запісаў мяне, узяў грошы і потым пералічыў удзельнікаў:

— Будуць: Торба, Мамон, Гарачы, Юзька Гыля, Сьмятана-Бурчайла з жонкай, Сьвердзялюк, Хвэя бяз жонкі, Самчык, настаўніца Крутарожкава, настаўніца Зазюлька, тэлефаністка Горбік...

— Жанчын можна ня пералічаць. Нас гэта зусім ня цікавіць! — заўважыла Крэйна.

— Зразумела, будуць яшчэ Зычок, Дулянок, Кудлянок і ўся сям'я Галавасьцікаў.

— А багародзіца з сынамі будзе? — запыталася Зоя. Усе пераглянуліся і аж сагнуліся ад сьмеху. Я нічога не разумеў. Крэйна дала тлумачэньне:

— У нас ёсьць такая грандама, якую нехта назваў яшчэ грандотэльдама, а мы завем багародзіцай. У яе тры надта вучоныя сыны: адзін спэцыялісты па сельскай гаспадарцы, другі юрыст, трэйці нейкі дыплямат быў, адным словам, ня людзі, а багі. Яны, сыны, у Маскве і прыехалі сюды, каб усё сваё кодла забраць туды. Нават бабу стагоднюю забіраюць. Досыць жыць тут.

— Як прозьвішча іх? — запытаўся я.

Багародзіца была два разы замужам. Першы раз была замужам за Курыцай, а другі раз за Курапатай. І сыны яе два ад Курыцы, а адзін ад Курапаты. Як Курыца, так і Курапата былі арандатарамі ў пані Більдзюкевічыхі і толькі за арэнду ў год плацілі 15.000 руб.

— Ого-го!

V. ВУЖ ЗАКАХАНЫ

Вечарам у той дзень быў урачысты сход усіх прафсаюзаў. Я няўхільна працягваў палітыку заваёвы сэрца Крэйны.

Сход быў у клюбе пры нардоме. Клюб быў цесны, на другім паверсе, і ад залі нардому быў аддзелены тонкімі шалёвамі, праз якія добра было чуваць усё, што рабілася ў нардоме. А там у гэты час адбывалася рэпэтыцыя да першамайскага спэктаклю, і людзі, якія прыймалі ўдзел, вываракчвалі ўсе свае вантробы ад наплыву трагічных пачуцьцёў.

— Я заб'ю вас, як сабаку, генэрал! — крычаў нехта на сцэне.

— А-а-а! — задыхаўся другі ад злабы — гэта вы той самы анёл сьмерці, што зьдзекваўся над людзьмі!

На ўзвышшы ў клюбе стаяў засланы чырваньню стол і вакол яго вельмі нізкія лавы.

У прэзыдыюм вызначылі 7 асоб: Крэйна высунула і маю кандыдатуру. Я зрабіў ёй пагрозу пальцам, але з прыемнасьцю пашоў і сеў. У прэзыдыюм абралі яшчэ жанчыну доктара, але яна адгаварвалася.

— У мяне на мястэчку цяжкія нарадзіны, і кажную хвіліну мяне могуць паклікаць.

— Тады і пойдзеце! — не згаджаўся сакратар райкому.

— Не, не і не! — змагалася доктарша. — Я лепш тут каля дзьвярэй сяду.

А сама акушэрцы ціха гаварыла, і я чуў гэта:

— Нялоўка мне, немаладой ужо, ісьці туды, ды сядзець куклай, глядзець на ўсіх.

Якая несьвядомасьць! — падумаў я. Калі мы ўсе селі за стол, дык не адразу змаглі вызначыць сакратара. Пры гэтым лавы не адпавядалі сваёй мэце: над сталом было добра відаць толькі нашы ілбы, а рот, нос і ўсё іншае было схавана ад вока прысутных.

Хацелі мяне вызначыць за сакратара, але я прасіў устрымацца.

Калі ўсё больш-менш супакоілася, і слова далі дакладчыку, я сеў збоку стала і пачаў асьцярожна глядзець на Крэйну. Побач зь ёю сядзеў бухгальтар РВК тав. Лін. Яго я прыкмеціў у рай-

Катастрафальнае становішча ільнаводзтва у БССР

У ліку многіх багацьцяў нашае бацькаўшчыны значнае месца займае лен. Значэньне Беларусі, як краіны ільнаводчай, вельмі добра ўлічыла савецкая ўлада. Ільновалакно і семя ў вялікай колькасьці патрэбныя для савецкай прамысловасьці, апрача гэтага лен займае першачарговае месца сярод экспарту. Асаблівая увага разьвіцьцю ільнаводзтва ў Беларусі зьвернута была, пачынаючы з трыццатых гадоў. Раёны Полаччыны, Віцебшчыны, Аршаншчыны і амаль усей Магілеўшчыны былі вызначаныя, як ільнаводчыя. Перад другою сусьветнаю вайною ў гэтых раёнах пабудаваны былі заводы для перапрацоўкі лену. У Віцебску значна быў пашыраны стары алейны завод, які зь вялікай нагрузкай працаваў на мясцовым ільнасемі. Дробныя алейныя заводы былі зачынены. У Воршы быў пабудаваны і пушчаны ткацкі камбінат для вырабу ільняных тканінаў. Пасевы лёну ў калгасах усялякімі спосабамі настойліва пашыраліся, і наадварот, у ільнаводчых раёнах пасевы зернавых культур і бульбы скарочваліся. Севазвароты ў калгасах былі так пабудаваныя, што бальшыня палёў была прызначана для ільну, канюшыны і кармовых травау. Канюшынішча і травы лічацца лепшымі папярэднімі культурамі дзеля пасеваў ільну і ў значнай ступені памагаюць ягонаму ўраджаю. З прылучэньнем Заходняй Беларусі да БССР колькасьць ільнаводчых раёнаў значна павялічылася і зацікауленасьць Масквы гэтай важнай тэхнічнай культурай на Беларусі значна узрасла.

Прапаганда аб падняцьці ўраджайнасьці й таварнасьці лёну, а таксама аб пашырэньні плошчаў засеву не сходзяць з балонак беларускага савецкага друку. Рэспубліканскімі, абласнымі й раённымі арганізацыямі выносіліся розныя пастановы ў гэтым кірунку. Ацэнка працы работнікаў раёнаў і ільнаводчых калгасаў рабіліся з пункту гледжаньня выкананьня плянаў здачы ільнапрадукцыі дзяржаве. Аднак усе захады не давалі вынікаў: ураджаі лёну асталіся нізкімі, плошчы засеву не пашыраліся, наадварот, калгасьнікі імкнуліся павялічыць засевы зернавых культур і бульбы. Калгасы забавязаны здаваць абавязкавымі пастаўкамі па цьвёрдых і надзвычайна нізкіх цэнах ільнавалакно і семя. Апрача ільнапрадукцыі адбіраецца ад калгасу для аплаты прац машынатрактарнымі станцыямі і так званым дзяржаўным гандлем. Такім чынам калгасьнікам на працадні пападаюць капейкі, а жыта, ярыны і бульбы ім ня выдаюць, бо ільнаводчыя калгасы іх мала маюць, зерне і бульба разыходзіцца на патрэбы калгасу. Такім чынам ільнаводчыя калгасы, здаючы савецкай дзяржаве каштоўную тэхнічную культуру, пакідаюць калгасьнікаў бяз хлеба, круп і бульбы. Цяжкая праца калгасьнікаў ільнаводчых калгасаў была значна горшай, чымся ў звычайных калгасах.

У выніку гэтых і шмат іншых прычынаў ільнаводзтва ў калгасах Беларусі знаходзіцца ў заняпадзе й апынулася ў катастрафальным становішчы. Між іншым Масква патрабуе што год ад Беларусі павялічэньня здачы ільнапрадукцыі. Ад беларускіх партыйных і савецкіх кіраўнікоў Крэмль настойліва ў гэтым годзе патрабаваў прыняцьця тэрміновых і рашучых крокаў па падняцьцю ільнаводзтва. Цэнтральны Камітэт Камуністычнай Партыі Беларусі разам з урадам прымушаны быў склікаць у Менску 25 і 26 лютага спэцыяльную нараду, на якой прысутнічала 1.000 чалавек. На нарадзе быў заслуханы даклад старшыні савету міністраў БССР Клішчова аб стане ільнаводзтва ў рэспубліцы. Праз месяц пасьля гэтай нарады, у якой прымалі удзел сакратары камуністычнай партыі, Патолічаў, Зімянін і Гарбуноў, у газэце «Зьвязда» за 31 сакавіка была абвешчаная вялізарная пастанова аб падняцьці ўраджайнасьці і таварнасьці лёну ў БССР.

На нарадзе выявілася, што з 10 вобласьцяў на Беларусі у 7 вобласьцях ня выкананыя калгасамі пляны здачы лёну и семя за мінулы год. «Засталіся у даўгу перад дзяржавай па здачы ільнапрадукцыі і не забясьпечылі сябе поўнасьцю уласным насеньнем для выкананьня сяўбы лёну у 1953 г.», — адзначае пастанова. Савецкія ўладары таксама занепакоены, што «не наведзены належны парадак у ўліку і захоўваньні ільнапрадукцыі. У калгасах дапускаюцца безгаспадарскія адносіны да ільнасаломкі, ільнатрасты, семя, іх расьцягваньне, псаваньне і выкарыстаньне на унутрыгаспадарскія патрэбы замест беражлівага захоўваньня і здачы дзяржаве». Высокая тэхніка і мэханізацыя працы ў калгасах, аб якой трубіць савецкая прапаганда на ўвесь сьвет, у мінулым годзе у ільнаводчых калгасах машынатрактарнымі станцыямі была ажыцьцеулена толькі ад 6% да 12% па паасобных вобласьцях. Як цяпер высьвятлілася, у пераважнай бальшыні калгасаў лён сеілі ўручную ды зьменшанымі нормамі, бо не хапала насеньня. Тэрмін пасеву лёну ў калгасах Баранавіцкай, Маладэчынскай, Палескай, Пінскай і Бабруйскай вобласьцях былі расьцягнутыя на 60-65 дзен. Толькі на 30% было пасеена сартавога насеньня.

У ліку шматлікіх рэцэптаў, якімі думаюць савецкія ўлады вылячыць ільнаводзтва на Беларусі і падняць ураджайнасьць, прапануецца безадкладна закончыць абмалот ільну ўраджаю мінулага году, а таксама яшчэ раз абмалаціць галоўкі лёну і розныя адыходы, каб знайсьці дастатковыя рэсурсы насеньня. Пасевы лёну радзіцца правесьці толькі радковым севам у канцы красавіка і пачатку травеня ў самыя кароткія тэрміны. Каб не зацягваць уборкі, машынатрактарныя станцыі павінны да 15 чэрвеня адрамантаваць усе ільнаўборачныя і апрацоўчыя машыны і прылады. Машынатрактарныя станцыі абавязаныя замацаваць на кажныя 200-400 гэктараў пасеву лёну лепшых аграномаў. Навукоўцы Беларускай Акадэміі Навук да 15 красавіка забавязаныя былі з гэтымі лепшымі аграномамі правесьці кароткатрывалыя курсы і навучыць іх сакрэту атрыманьня высокіх ураджаяў лёну. Акадэмія Навук разам зь дзяржаўнымі выдавецтвамі забавязана была весьці бесьперапынную прапаганду аб дасягненьнях савецкай навукі па ільнаводзтву і выпусьціць рад брашураў, плякатаў, лістовак. А на працягу месяца мусіла забясьпечыць усіх калгасьнікаў спэцыяльнай друкаванай памяткаю, што, як і калі рабіць зь лёнам. Усебаковая пастанова заканчваецца сярдзітым загадам калгасам і машынатрактарным станцыям ужываць усюды вельмі добра знанае савецкім людзям прыгоннае лякарства для забясьпечаньня ўраджайнасьці і таварнасьці лёну — «сацыялістычнае спаборніцтва».

Для беларускага сялянства ільнаводзтва ня новая справа. У свой час на палех Беларусі ленам засяваліся вялізарныя плошчы, які прынасілі высокія ураджаі і давалі нашаму сялянству вялікія прыбыткі. Беларускі лен высока ацэньваўся і на замежных рынках. Між тым тады ня існавала «сацыялістычнае спаборніцтва» ні стаханаўскіх мэтадаў працы. Ніхто сялянству не даводзіў абавязкавых плянаў пасеву і здачы ільнапрадукцыі, не дапамагала ільнаводам і Акадэмія Навук, ня друкаваліся і памяткі сялянству, у якую пару сеяць лён, як даглядаць яго, у які час церабіць і апрацоўваць ільнавалакно. Прымусова не навязвалася «высокая тэхніка апрацоўкі палёў і сродкі мэханізацыі працы», за што машынатрактарныя станцыі адбіраюць ад калгасьнікаў цяпер апошні кусок хлеба.

На колькі-ж зьяўляецца рэальнай пастанова камуністычнай партыі і савецкай улады БССР аб мерах падняцьця ураджайнасьці і таварнасьці лену на калгасных палех Беларусі у 1953 годзе? Ці гэтая пастанова зьявіцца ўзапраўды моцнай зброяй у руках калгасьнікаў? На нашую думку ў ажыцьцяўленьне пастановы ня вераць ні тыя, хто яе выносіў, ні тыя, хто абавязаны яе выконваць. Цудаў цяпер няма і ў іх мала хто верыць. Нельга-ж шляхам паўторнага абмалоту ільняных адыходаў, а таксама абмалотам пухлых і пераедзеных мышамі льняных галовак ураджаю мінулага году, забясьпечыць насеньнем усе 5.565 калгасаў Беларусі, якія сеяць лён. Ня можна разьлічваць і на тое, што ў гэтым годзе сяўба лёну будзе забясьпечана радавымі сеялкамі, а ўборка і апрацоўка адпаведнымі машынамі. Калі за сем гадоў пасьля вайны мэханізацыя працэсаў працы дасягнутая толькі ледзь ад 6 да 12%, то як можна за адзін год павялічыць мэханізацыю ў дзесяць разоў? Ды самі калгасьнікі імкнуцца ўхіліцца ад няпрошаных паслугаў машынатрактарных станцыяў з тае прычыны, што яны ня выконваюць забавязаньняў перад калгасамі на ўмовах, трактары працуюць зь вялікімі прастоямі, якасьць працы дрэнная і несваячасовая. У той-жа час савецкая дзяржава за апрацоўку машынамі калгасных палёў устанавіла высокую й несправядлівую аплату натураю. Натуральная аплата машынатрактарнымі станцыямі з калгасаў спаганяецца бясспрэчна, як і абавязкавыя пастаўкі дзяржаве.

Калі адкінуць на бок шматлікія недахопы ў рабоце калгасаў, тым ня менш ільнаводчыя калгасы ня будуць квітнець на Беларусі. Перашкодай для гэтага зьяўляецца ўся калгасная сыстэма, абсалютная незацікаўленасьць у разьвіцьці ільнаводзтва калгасьнікаў, у тэй працілегласьці інтарэсаў калгаснага сялянства і савецкай дзяржавы. Ільнаводзтва патрабуе шмат цяжкой працы, за якую калгасьнікі не атрымліваюць справядлівай аплаты. Савецкае плянаваньне з калгасных палёў, якія падыходзяць для ільнаводзтва, прымусова выціскае зернявыя культуры і бульбу, ільнапрадукцыю забірае сабе за мізэрную аплату, за якую калгасьнік ня можа забясьпечыць сябе і сям'і харчаваньнем. Таму напраснымі ёсьць і будуць усе пастановы савецкай улады ў справе падняцьця заняпаўшага ільнаводзтва. Толькі карэнная зьмена ўсей сыстэмы сельскай гаспадаркі ў кірунку жаданьняў і імкненьняў беларускага сялянства, звольненага ад прымусовай працы і жабрацкага існаваньня, прынясе нашаму народу нябачнае разьвіцьцё вытворчасьці ўва ўсіх галінах народнай гаспадаркі.

В. Б.

ПРЫВІТАНЬНЕ

З днём 35-ай гадавіны абвешчаньня Незалежнасьці Каўкаскіх Рэспублік вітаем народы Каўказу зь іхным Вялікім Сьвятам і жадаем зьдзейсьненьня іхных нацыянальных ідэялаў.

„Віцік Жывіца"

(Заканчэньне з 6-ай балоны)

і, што найгоршае, навет камуністы. Апошні за гэта напэўна паплаціўся-б жыцьцём, каб не заступіўся за яго Віцік Жывіца.. Пан Любускі, бачучы, што ягоны вораг ня будзе засуджаны, робіць такі-ж данос і на Віціка Жывіцу, але нічога ня мог даканаць, бо Жывіца быў на службе польскага войска, выконваў функцыі агента, дык яму давяралі. Таму Каршун быў выпушчаны, але, ня гледзячы на ўсё, ён разам з Жывіцаю, у вачох Любускага застаўся камуністым.

Выпадкі разьвіваліся, польскія войскі адступалі з пад Кіява, і на Беларусі рабілася горача, дык Палякі пачалі шукаць супрацоўніцтва зь Беларусамі, каб абараніцца ад бальшавікоў. З боку Палякаў ня мог ужо выступаць Любускі, дык на ягонае месца быў падстаўлены засьцянковы шляхціц Васілеўскі. Узапраўды цяжкія й бязвыхадныя абставіны змусілі Каршуна пайсьці на кампраміс, каб супольна з Палякамі бараніцца ад расейскага бальшавізму. Аргумэнтуючы сваё пастунаньне, ён сказаў:

«Але, мае дарагія, трэба-ж зразумець, што такое самае права і мы маем. Мы таксама ёсьць народам, маем сваю зямлю, сваю мову і свае традыцыі. Беларусь мае права быць і сама сабой гаспадараваць. Часы, калі землеўласьнік мог распараджацца сялянамі, як сваёю маёмасьцю, калі воласьці або краі аддаваліся камусь у пасагу або ў спадку па памёршым, прамінулі беспаваротна. Сяньня кажны чалавек мае права пастанаўляць сам аб сабе. Дык шчыра мне скажыце: — чаго Польская Армія прышла да нас няпрошаная?»

Тутака перарваў яму Васілеўскі і прывёў наступны «аргумэнт»:

«Вось напрыклад гэты лес бярозавы пры дарозе, то нібы сярэдак зямлі польскай, а там перавага высокіх елак, што відаць перад лесам, гэта Беларусь. Дык ці-ж можна разрозьніць між верхавінамі паасобных дрэваў запраўдную граніцу?»

Але ня гледзячы на ўсё, дагаварыліся і ўсе разам пашлі змагацца супраць бальшавізму.

У выніку гэтай вайны Палякі мусілі адступіць і пасьля Рыскага трактату землі, аб якіх мова ў повесьці, асталіся пад Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікай. Віцік Жывіца загінуў ад кулі бальшавіцкага агента і ён, бедны, ня бачыў, як ранейшы дагавор, а таксама й другія Палякі ламалі, толькі не ў Бабруйску, бо там тое самае рабілі маскалі. А на гэты бок рыскай мяжы на месца паноў Любускіх прыслалі Косткаў-Бернацкіх, якія закідалі ўсім Беларусам, падобным Каршуну, што яны камуністыя, і садзілі іх у Бярозу Картускую. Жывіца загінуў зь вераю, што той дагавор, зроблены Беларусамі й Палякамі, будзе ўшанаваны, што ўсе будуць роўныя й мець аднолькавыя правы. Але ён моцна памыліўся і каб ён сяньня жыў і ажаніўся з Дунькаю, дачкой Каршуна, цікава, ці ён пайшоў-бы дарогаю Чарнышэвіча, ці прылучыўся-б да тых, якім Каршун напасьледак сказаў:

«Бура, што зьбліжаецца, можа нас разагнаць па ўсім краі і мы страцім лучнасьць на якісь час, дык павінны ведаць, што маеце рабіць. Дзе толькі вы ня будзеце, пашырайце нашу думку аб вызваленьні. Гаварэце людзям, што мы ёсьць народам, які мае права й абавязак змагацца за волю свайго краю. Хто нарадзіўся Беларусам, ім астанецца да сьмерці».

Цяпер трэба ўзяць пад увагу паласярод іншых і ў якую ўваходзіць вялікая там зьяўляецца найвялікшай з пажэньне польскай калёніі ў Аргентыне, кая колькасьць Беларусаў, камплетна апалячаных, напоўапалячаных або тых, што знаходзяцца пад польскімі ўплывамі. Гэтыя людзі, з другога боку, пад уплывам беларускай нацыянальнай дзейнасьці ў Аргентыне пачалі задумоўвацца над сваім становішчам і сумлявацца ў шчырасьці Палякаў. Дык каб гэтых Беларусаў затрымаць пры сабе і яшчэ раз пераканаць іх, што, як калісьці ў 1918—1919 г. г., гэтак і ў будучыні Беларусы й Палякі таксама дагаворацца і будуць разам змагацца за польскую Рэчпаспалітую, бо самой Беларусі ня можа быць, і была дзеля гэтай мэты выдадзеная тут успомненая кніжка й пашыраная цяпер пераважна сярод аргентынскіх Беларусаў. Але, здаецца, такія намеры Палякаў ніколі ня збудуцца. Бо калі тады Каршуноў было мала і ня ведалі, што сабой прадстаўляла запраўдная Польшча, дык сяньня Каршуноў ёсьць болей за Чарнышэвічаў. Яны сяньня добра ведаюць польскую шчырасьць у дачыненьні да беларускага народу. Віцік Жывіца згінуў і гэтыя жывучыя яшчэ тыпу Чарнышэвіча таксама згінуць, але калі-б яны й жылі, дык лепшы лёс ад Віціка Жывіцы іх не чакае ў будучыні.

К. Мацкевіч

ШУКАЮЦЬ

Братоў Васіля і Аўгена Мшараў, паходзячых зь вёскі Стрыгіна, Бяроза Картуская, якія выехалі ў Задзіночаныя Штаты Амэрыкі ў 1937 г., а апошні ведамы адрас якіх быў у 1941 г. у Чыкаго, — шукае брта Уладзімір Мшар. Весткі слаць на адрас:

W. Mszar, 404 Stourt Road,
Kidderminster, Worcs, England.

Усіх сяброў і знаёмых з Клецку й раёну **Драгаўца Валодзю, Бубна Івана, Калько Аляксандра, Цімаўца Барыса** і іншых, якія пражывалі ў Ангельшчыне, шукае **М. Кірсанаў.** Весткі слаць на адрас: M. Kirsanow, 14 Holborm Ave.,
Leig, Lancs. England.

выканкоме. У гэты дзень ён вельмі часта прыбягаў да Крэйны, нешта ціха гаварыў ёй, паказваў нейкія паперы, чытаў нейкія рэзалюцыі, тэзісы, мітусіўся, як уліцкаваны растратчык.

Лін быў досыць уважысты чалавек, у маіх гадох, бялявы, з доўгімі, пухнатымі як вафлі, вусамі, блакітна-шэрымі мяккімі, з масьлянай вільгацьцю вачыма і ружовым, як у сьвіньнёнка, тварам. Зірнуўшы на яго, адразу можна было канстатаваць, што гэты індывід мае значныя дасягненьні ў галіне сыстэматычнага пdefinaляваньня за ідэйна трухлявымі, але чароўнымі мяшчаначкамі.

Мяне моцна разанула па сэрцы, калі я пераканаўся, што Лін (і прозьвішча як у сук улеплена!) зусім ня слухае дакладу, а шчыльна, як вуж, абкруціўся каля Крэйны і мілосна нешта напявае ёй. О, кваліфікаваная падла! Як я хацеў-бы ў той час ціхенька падабрацца да яго шапкай нявідкай і вострай іголкай калянуць яму язык ці стабілізаваны зад.

Пасьля дакладу былі запытаньні. У прэзыдыюм было пададзена 7 пісулек, у якіх прасілі растлумачыць, што азначаюць словы: пэрыфэрыя, квінтэсэнцыя, прызма, рацыяналізацыя, стабілізацыя, уцілізацыя і г. д.

Пасьля афіцыйнай часткі абвесьцілі перапынак. Чакалі канцэрту.

Крэйна выйшла з нардому. Я пасьпяшыў за ёю, бо хацелася хутчэй намацаць глебу для больш інтымных спраў. Але дзяўчына, вышаўшы з нардому, як вадою разьлілася.

Сумны, з пачуцьцём нейкай смолі на сэрцы, я накіраваўся за глухую сьцяну нардому. Тамака было цямрава, і толькі троху далей высоўваўся змрочны сілуэт сынагогі, за ёю сілуэт другой сынагогі і трэцяй. Будынак нардому да рэвалюцыі таксама быў сынагогай і самай пекнай з усіх 5 местачковых сынагог. Але ў 19 годзе, дзякуючы няўтомнай энэргіі і маньяцтву двох людзей — настаўніка Калабухі і старшыні рэўкому Беларыбкі — сынагога перавярнулася ў добра абсталяваны з дэкарацыямі і мэбляй нардом. Мне гаварылі яшчэ, як будавалі гэты нардом. Калі выканком зачыніў сынагогу і пачаў шукаць людзей, каб перарабіць яе на нардом, дык ніхто зь цесьляроў не пашоў на працу, ні яўрэі, ні хрысьцьяне. І будавалі ўсё настаўнік Калабуха і старшыня Беларыбка. Зь імі яшчэ працаваў адзін чалавек, ды ён быў зусім глухі. І вось адзін раз, настаўнік Калабуха ўбіваў цьвік у самы кумпал сынагогі. Прыладзіў драбіны і пачаў моцна бухаць па цьвіку, але... драбіны пахіснуліся... Настаўнік затрымаўся на ўбітым цьвіку і павіснуў на сьцяне, а драбіны ўніз паляцелі. Ён закрычаў, але ніхто ня чуў... Зь ім працаваў і той глухі дзед, якому ўсё роўна было, ёсьць Бог ці няма. І ён ня чуў крыку «ратуйце». А з вуліцы ніхто ня прышоў, хоць, кажуць, і чулі ўсё гэта. Толькі выпадкова дзед узьняў вочы ўверх і ўбачыў, што трэба ратаваць. Цяпер часта апавядаюць гэту гісторыю.

Я стаяў у змроку каля сьцяны нардому і разьбіраўся ў сваіх думках. Было ціха. Ніхто сюды не заглядаў. Там, з другога боку нардому, чуўся тупат бязьлікай колькасьці ног.

Раптам мае вушы схапілі стрыманы дзявочы сьмех і нізкі гудлівы працяжны голас мужчыны. О, як затахала маё сэрца, як заварушыўся мой мазгавы апарат!

Яна! Яна! А зь ёю Лін!

Яшчэ больш прыцісьнуўся я да сьцяны, урос у яе. Два чорных цені прайшлі за нардом і спыніліся.

Лін, як жаба пяшчотная, вёў сваю лінію:

— Крэйна, каб ты ведала маю горкую долю, ты ніколі не сьмяялася-б зь мяне... Як убачыў я цябе, на ўсё забыўся! Ты прыгажэй за сонца (Сабачае мяса! — сказаў я сам сабе), мацней за магнэс! Калі гляджу я ў твае вочы, я забываюся на прафсаюз (Сьвіньнячае вуха! Сёньня-ж гаварыў: мы, шапялёўскі пралетарыят, павінны паказаць профдысцыпліну!), на абавязкі і бачу толькі цябе, Крэйна! Ты стаіш днём і ноччу перад вачыма...

Крэйна яшчэ раз дзынкнула сьмехам.

— Глупства! — сказала яна яму, а ў мяне на сэрцы лёгка, лёгка зрабілася. — Гэта вар'яцтва! Ці ня сорамна табе дзяўчыну спакушаць? У цябе-ж, паважаны таварыш, жонка, трое з паловай дзяцей!

— Ты сьмяешся, а я не магу жыць безь цябе!.. Хочаш, Крэйна, кіну жонку, буду жыць з табой!

— Я зусім ня думаю аб гэтым. Ніколі гэтага ня будзе! — ціха сказала яна.

— А памятаеш Лютнянскае поле? Памятеш, сосны ў лесе шумелі, і мы з табой... Няўжо ня зьвернецца той час? Скажы, Крэйна!

— Мала што было! — із сьмехам адказала яна і зрабіла некалькі крокаў да нардому.

Лін схапіў яе за рукі, прыцісьнуў да грудзей і з запалам, якога не чакаў я, узмацніў сваё наступленьне:

— Крэйна, пашкадуй мяне! Ты мне патрэбна, як паветра, як жыцьцё. Я звар'яцею, калі ты ня будзеш кахаць мяне... Слухай! Ня хочаш запісацца, будзем жыць так...

— О, гэта вельмі проста... Ты думаеш, я гэтага баюся?

— Слухай, Крэйна! Цяпер маёй жонкі няма. Паехала да маткі. Кінем усё тут, пойдзем да мяне — пагаворым. Ніхто ня ўбача... Я адзін на ўвесь дом...

Лін задыхаўся.

— Дзе ты цяпер жывеш? — запытала раўнадушна Крэйна, а ў мяне, як полымем, грудзі абсмаліла. Гэта было нечаканае гора, ад якога паваліцца трэба было. Але я стаяў на месцы, як прыкалочаны да сьцяны.

— Жыву я цяпер у 5-ым мундоме, ведаеш там, каля барака! — сказаў Лін, і ў яго голасе мне пачулася перамога.

— Што-ж, пойдам! Пагляджу, дзе ты жывеш! — проста сказала яна. Лін радасна і ціха засьмяяўся, і сьмех яго быў, як у акулы імпэрыялізму.

У мяне як абарвалася што ў сярэдку. — Дзяўчына вулічнага маштабу! — падумаў я, каб суцешыць троху сябе. Што-ж? Другім можна — даб'юся і я гэтае асалоды!

Я бачыў, як Лін крывацмокам прыліп да Крэйны, і яны ціха прайшлі каля мяне, не заўважыўшы маёй прысутнасьці. На самым рагу нардому Крэйна раптам вырвалася з цапаў Ліна і сур'ёзным голасам зьмяніла сытуацыю:

— Тут ёсьць невялікая перашкода! Ня быць таму, аб чым просіш ты! Хоць і не праціўны ты, хоць і прыгожы і прышоўся да спадобы іншым дзяўчатам, але я пашукаю лепшага!

І шпаркімі крокамі, дзынкаючы сваім голасам, як балабончыкам, Крэйна пашла ў дзьверы нардому і кінула застыглага, як слуп, Ліна ў поўнай расхлябанасьці.

— Ляцеў, як анёл, а ўдарыўся, як чорт! — ледзьве ня ў голас сказаў я, пераканаўшыся, што Лінаўскія прапановы не знайшлі практычнай рэалізацыі.

(Далей будзе)

Пісьмо ў Рэдакцыю

ПАВАЖАНЫ СПАДАРУ РЭДАКТАРУ,

Калі ласка, надрукуйце ў «Бацькаўшчыне» наступны мой ліст.

Прыпадкам лучыў мне № 2 (8) (зь лютага 1953 г.) часапісу «Незалежная Беларусь», пашквільнага «воргану беларускага вызвольнага руху», каторы ёсьць, як ведама, экспазытураю Радаслава Астроўскага. У гэтым нумару «Н. Б.» надрукаваны ліст Р. Астроўскага з мэтаю паганьбіць маё добрае імя. Я мушу ладне зацытаваць із гэнага лісту, каб паказаць, чаго ён варты.

Пан Астроўскі піша:

«17 сьнежня 1942 г. я (зн., Астроўскі) ...зайшоў зь візытаю і да кс. В. Гадлеўскага... **У той час кс. В. Гадлеўскі быў Школьным Інспэктарам Генэральнага Камісарыяту Беларусі»...**

«Пры гэтым ён (Гадлеўскі) мне (Астроўскаму) сказаў, што найбольшы клопат мае з др. Янкам Станкевічам, які стала даносіць на яго Юрдзе (Юрда — гэта начальнік, здаецца, палітычнага аддзелу Генэральнага Камісарыяту)».

«Прыймаючы пад увагу, што д-рам Ермачэнкай на 6-ую гадзіну вечара таго-ж 17-га сьнежня было назначана, у сувязі з маім прыездам, паседжаньне беларускага актыву, сябрам катарога я (Астроўскі) быў, я прасіў кс. Гадлеўскага падняць гэтую справу на паседжаньні актыву».

«На паседжаньні кс. Гадлеўскі публічна заявіў, што др. Янка Станкевіч, які быў так-жа прысутны на гэтым паседжаньні, стала робіць на яго — Гадлеўскага даносы акупацыйным уладам. Др. Я. Станкевіч не запярэчыў гэтаму, а пачаў апраўдаваць сваё паступаньне «нягодным», як ён сказаў, паступаньнем Школьнага Інспэктара ды яшчэ больш **нягоднаю палітыкай** Генэральнага **Камісарыяту.** Пры гэтым вывязалася спрэчка паміж кс. Гадлеўскім і др. Я. Станкевічам, які **ў вельмі грубай форме выказваўся** так супроць кс. Гадлеўскага, як і **супроць Генэральнага Камісарыяту.»**

«На наступны дзень у поўдзевятай гадзіны раніцаю на маю кватэру (на Ленінградзкай вул. нр. 5) зьявіўся ў партыйнай уніформе чыноўнік Генэральнага Камісарыяту г. Сівіца і спытаўся мяне ці праўда, што ўчора на зборцы беларускага актыву **др. Я. Станкевіч вельмі востра выказваўся пад адрасам Ген. Камісарыяту? Пры гэтым Сівіца паўтарыў мне дасլоўна тое, што гаварыў др. Я. Станкевіч.** Зразумеўшы, што тут нешта дзеецца нядобрае, што сярод актыву ёсьць нейкі „сэксот" ген. камісарыяту, я (Астроўскі) запярэчыў гэтаму і сказаў, што ён мыляецца, што не супроць камісарыяту выступаў і гэтак гаварыў др. Я. Станкевіч, а супроць Гадлеўскага, зь якім, відаць, у яго ёсьць нейкія непаладкі».

«Такі адказ мой (Астроўскага) вельмі не спадабаўся Сівіцы і ён сказаў: **„Я (Сівіца) маю дакладныя даныя, што Я. Станкевіч гэта гаварыў супроць Ген. Камісарыяту,** а вы яго бароніце і ня хочаце мне гэта пацьвердзіць".»

На наступны дзень 18. XII. 1942 г. у 6 гадз. увечары — піша Астроўскі — было другое паседжаньне тых самых асобаў, на каторым «я (Астроўскі) падрабязна расказаў усім прысутным аб тым, што здарылася, а з чаго вынікала, што адзін з нас не ў парадку, **бо-ж Сівіца дасլоўна мне паўтарыў словы др. Я. Станкевіча, выказаныя ім пад адрасам Ген. Камісарыяту... пасьля мае (Астроўскага) прамовы... кс. В. Гадлеўскі сканфужана ўстаў і сказаў: „Mea culpa, mea maxima culpa!, але я зьяўляюся ўрадоўцам Ген. Камісарыяту і лічыў сваім абавязкам аб гэтым сказаць".»**

Я, пераканаўшыся, што ніхто не павера цьверджаньням Астроўскага, каб кс. В. Гадлеўскі калі-колечы мог сказаць, што я яго ўдаваў Немцам. Усе ведаюць, што я на таковыя рэчы ня здольны. Ведае гэта добра і сам Астроўскі. Пішу гэты ліст, каб паказаць, якімі немаральнымі сяродкамі карыстаецца пан Астроўскі ў ходаньню із сваімі праціўнікамі. Я ані ня дзіўлюся, што Астроўскі **такі** ліст напісаў; але я не спадзяваўся, што ён напіша яго так не прадумана, так дурна.

Ня мае значэньня тое, што Астроўскі, як сам піша, будучы ў Менску праездам із Смаленску ў Баранавічы, меў у Менску сваю гасподу (кватэру), бо мог ён мець шмат гасподаў, у кажным месьце.

Астроўскі піша, што на паседжаньню 17 сьнежня 1942 г. я крытыкаваў нямецкі Генэральны Камісарыят, завучы яго палітыку нягоднай. (Хто-бы гэта паважыўся зрабіць у быцьцю Астроўскага?) Адылі, як ясна вынікае зь ягонага лісту, я сам сябе ўдаў Ген. Камісарыяту, паведаміўшы яму пра сваю крытыку. Я ніколі ня зьбіраўся быць самаўбійцам, дый яшчэ такім дзівосным спосабам.

А што да гэнае быццам заявы кс. Гадлеўскага: «Mea culpa, mea maxima culpa, аб гэтым сказаць», то няго-ж абавязкам **ураднікa** нямецкага Ген. камісарыяту Беларусі было вінаваціць перад **Беларусамі,** Беларуса ў тым, што ён удаець яго Ген. Камісарыяту?

Проста дзіва з такога пісаньня. Няго-ж пана Астроўскага так раптам паніжылiся здольнасьці ў пашквілянцкім прасьцінку? Гэта трэба было-б вітаць, бо тады на 75% зьменшылася-б «бесаўскае» дзейнасьці (маю наўвеце «Бесы» Дастаеўскага).

Я канстатую, што ў сьнежню 1942 г. кс. В. Гадлеўскі ня быў галоўным школьным інспэктарам і ня быў ніякім іншым урадніkам. Яшчэ за доўга да ягонага арышту галоўным школьным інспэктарам быў др. Скурат.

Астроўскі ня піша, хто апрача яго, др. Я. Ермаченкі, кс. В. Гадлеўскага й мяне быў на гэных паседжаньнях 17 й 18 сьн. 1942 г. Я ня ведаю, ці былі тады якія паседжаньні з учасьцем кс. Гадлеўскага й Астроўскага; я на іх ня быў, калі яны й былі. Я быў выехаўшы зь Менску ў падарожжа яшчэ перад 15 сьнежням 1942 г. Было гэтак. Нямецкая акупацыйная ўлада пастанавіла заміж кірыліцы ўвесьці — ведама прынукаю — лацініцу, як агульны й адзіны беларускі альфабэт. Аргумэнты супроць гэтае пастановы я падаў на пісьме Ген. Камісарыяту цераз др. Ермачэнку (быў тады загад акупацыйнае ўлады ўсім чыста зварочавацца цераз яго, як кіраўніка «Беларускае Народнае Самапомачы»), а другі эгзэмпляр, дзеля пэўнасьці, я аддаў беспасярэдне Ген. Камісарыяту (на рукі Сівіцы, што спаўняў ролю міністра асьветы ў Менску). Не зважаючы на гэта, у Ген. Камісарыяце ўважалі, што я, як беларускі лінгвісты, павінен ехаць у Бэрлін і там разам із нямецкім лінгвістым, праф. Фасмэрам, прыгатаваць праект рэформы беларускае лацініцы. Я быў супроць рэформы, але ўважаў карысным выказаць і Фасмэру свае аргумэнты ў справе беларускага альфабэту.

Свае падарожжа, як спэцыялістага, да Бэрліну я пастанавіў выкарыстаць, каб дастаць дазвол на падарожжа да Летувы, дзе я, уцякаючы ад бальшавікоў у чырвені 1940, быў пакінуўшы рукапіс сваіго слоўніка, і заехацца да Прагі даведацца да свае сям'і. Так і сталася. Загадзя выехаўшы, я знайшоў на летувіскім сяле свой рукапіс, па дарозе да Бэрліну задзержыўся на колькі дзен у Варшаве, дзе, між іншага, бачыўся з кеяндзом П. Татарыновічам, у Бэрліне колькі разоў сустракаўся з Фасмэрам ды бачыўся з тамашнімі Беларусамі і 23 сьн. быў у Празе.

Зацемлю гэтага, што Астроўскі, даведаўшыся, узімку 1944—45 г., да свае дачкі ў Празе, казаў мне, што ўстаноўлена, што гэта праўда, бо, калі Астроўскі выдумляе пра мяне, то мог выдумаць і пра др. Ермачэнку.

Менаваўшы гэтага праф. Фасмэра, хачу зацеміць, што ён аказаўся станаўкім працаўнікам гітлераўцаў, ён казаў мне, што «сярод нацыстых няма інтэлігенцыі» (пад інтэлігенцыяй ён, відавочна, разумеў запраўдных інтэлектуалістых), гаварыў, што павіннасьцяй нямецкіх прафэсараў бараніць ад нацыстых інтэлігенцыю паняволеных Немцамі народаў і што ён абараніў якогась выдатнага Нарвэга. Мы таксама былі згодныя зь ім і што да беларускае абэцэды. Ён казаў, што ўжо пісаў нацыстым, што няхай Беларусы ўжываюць той альфабэт, які яны маюць, зн. кірыліцу. Калі яму заявілі, што ўвядзеньне лацініцы ўжо пастаноўлена і застаецца толькі яе рэфармаваць, то ён адказаў, што ня трэба рэфармаваць. Мы згадзіліся, што ён перадасьць нямецкай уладзе супольны наш пагляд, што беларуская лацініца рэформы не патрабуе.

З высокай пашанаю

Я. Станкевіч

*

Ню Ёрк, 5 мая 1953.

P. S. У тым-жа нумару «Незалежнае Беларусі» нейкі Г. Самотны ў дзівосным артыкуле «Мае ўспаміны аб сьв. памяці кс. В. Гадлеўскім» на бач. 4-ай, між іншага, піша, што «др. В. Тумаш і др. Янка Станкевіч сваімі подпісамі пацьвердзілі праўдзівасьць Берутаўскай споведзі з зазначэньнем, што **яны ручаюцца, акром таго, за яго самыя лёяльныя адносіны да нямецкіх уладаў і да ідэі Гітлероўскае «Новае Эўропы»** (падчыркн. Самотнага). Ня кажучы ўжо пра тое, што маё ручаньне, як ня супрацуючага зь нямецкай акупацыйнай уладаю, ня мела-б значаньня, я асабіста ня знаў Берута і, ведама, ніякімі подпісамі нічагусенькі яму не пацьвярджаў. Пісаньне пра гэта Самотнага ёсьць чыстай выдумкаю. Загадчыкам гаспадарскага аддзелу менскае рады і беспасярэдняй Берута быў Яўген Малевіч, русыфікатар і сябра так зв. зарубежніцкае (русафільска-русыфікатарскае) арганізацыі. Ад Малевіча можна было неаднойчы чуць, пахвалу, што Берут «хоць і Паляк, але добры працаўнік.»

Я. Станкевіч

„Падтрыманьне паняволеных"

Пад вышэйшым загалоўкам часапіс «Нью Ёрк Джурналь Эмэрыкэн» 27 красавіка надрукаваў артыкул Баб Кансайдына, у якім ён дае сваю ацэну ўнесенай у кангрэс прапанове кангрэсмэна Сміта пра ўстанаўленьне з боку ўраду ЗША нармальных дыпляматычных дачыненьняў зь Беларускай і Украінскай савецкімі рэспублікамі, пра што мы ў свой час шырэй пісалі ў нашай газэце. На думку аўтара, гэта выдатны спосаб для падбухторваньня ці навет вызвольваньня народаў, паняволеных бальшавізмам. Ён між іншым піша:

«Гэта задэманстравала-б амэрыканскі інтарэс у двух няўстабілізаваных і неспакойных раёнах у савецкай імпэрыі. Мы сапхнулі-б Расею ў кут. Крэмль любіць крычаць, што Украіна і Беларусь ёсьць незалежнымі рэспублікамі, і ўпхнуў іх на асобныя месцы ў ЗН. Калі-ж Расея не захоча ў „незалежныя" рэспублікі прыняць паслоў із ЗША, то іхнае рабства будзе паказана перад усім сьветам, а ўсе антыкамуністыя ў сярэдзіне іх будуць адчуваць сябе пэўней.

Гэта быў-бы мірны захад з боку ЗША і зварот да народаў дзьвюх дзяржаваў, якія глядзелі-б на нас, а не на Маскву... Калі-ж-а гэтае законнае вымаганьне ня было-б прынятае, то ЗН мелі-б выгнаць украінскіх і беларускіх дэлегатаў, як самазванцаў».

Людзі адгукнуліся

Наш заклік да Беларусаў на эміграцыі не дазволіць шчэзнуць магілцы сьв. памяці Лявона Байдалава пачула Жаночае Згуртаваньне ў Аўстраліі, якое правяло на гэтую мэту зборку з вынікам 10.11.0. фунтаў,

Ахвяравалі:

1. Сп-ня Аляксандра Чабатар	1. 0.0.
2. Сп. Янка Гавенчык	—.10.0.
3. Сп. Юры Яцкевіч	—. 5.0.
4. Сп. Анатолі Галіда	—.10.0.
5. Сп. М. Каржанеўскі	—.13.0.
6. Сп. Рамановіч	1. 0.0.
7. Сп. П. Паўлюкевіч	—. 8.0.
8. Сп. М. Б-к	10.0.
9. Сп. Уладзімір Калесьнікавіч	2. 0.0.
10. Сп. Дзяніс Мацякаў	1. 0.0.
11. Сп. Станіслаў Паўлавец	—.10.0.
12. Сп. Мікола Кавалеўскі	—.10.0.
13. Сп. Мар'ян Дарушэвіч	—. 5.0.
14. Сп. Аляксандар Садоўскі	2. 0.0.
15. Др. Анатоль Бразоўскі	1 ам. даляр.

Зроблены добры пачын, гэта сума становіць ужо трэцюю частку патрэбных на гэтую мэту грошаў.

Але скуль узяць рэшту?

Дык узноў зварочваемся да нашага сьведамага грамадзтва: дапамажыце!

Ня можам забывацца нашых абяздоленых нявыэміграваўшых суродзічаў, але-ж і ня можам дазволіць. каб зраўняліся зь зямлёй, зарасьлі пустазельлем, ці былі спаняверааны косьці нашых людзей. змагароў за ўсё той самы няўміручы і сьвяты ідэал — незалежнасьць нашае Бацькаўшчыны.

Дазвольце, дарагія суродзічы, заапякавацца, пры Вашай шчырай дапамозе ўсімі магіламі памершых адзінокіх нашых суродзічаў, якія спачылі ў чужой зямлі, праўда ў Эўропе, але ўсё роўна далёка ад родных межаў. Пачынам у гэтай акцыі ўпарадкаваньне магілаў нашых выгнанцаў, у першую чаргу жаўнераў, няхай будзе магіла Лявона Байдалава.

Няхай спыніўшыся пры ей прыпадковы праходжы-чужынец зможа адчытаць, што гэты чалавек аддаў усё, што меў сваей Радзіме: жыцьцё сваіх двух сыноў-жаўнераў беларускіх вайсковых фармацыяў і сваё собскае.

Няхай адчытае ён, што Беларусы ўмеюць паміраць, каб жыла іх Бацькаўшчына, і што Бацькаўшчына іх жыве і будзе жыць паміма найбольш жорсткага тэрору камуністага-чужынца.

Няхай адчытае ён, што Беларусы памяць сваіх паўшых шануюць і аб іх памятаюць, аб чым сьветчыць вось гэты сьціплы памятнік з шэрага граніту — трывалы, цьвёрды, моцны і прыгожы, як змагарнае жыцьцё беларускага жаўнера.

Ахвяры просіцца слаць на адрас Жаночага Згуртаваньня ў Нямеччыне.

З. С.

Хор «Думка» у Монтрэалі

Зазьвіні ты, як звон,
І удар, як пярун,
Песьня наша, як воля магучая...

Янка Купала.

Старая, старая легенда кажа: Усемагутны Бог, раздаючы таленты ўсім народам, забыў-мінуў беднага Беларуса, які ціхенька стаяў у куточку. Калі-ж той нясьмела прыступіў і запытаў: «Божа, а што-ж мне дасі, майму народу?» Бог адказаў: «Даю табе песьню, няхай яна будзе табе ўсім — радасьцю ў горы, зброяй у руках, выявам смутку, жалю, шчасьця, тугі, каханьня». І так сталася. Беларус уклаў у сваю песьню ўсё: душу, шчырасьць, адвагу. Нядарам-жа ворагі нашыя, бачучы небясьпеку ў беларускай песьні, стараліся вырваць яе, прысвоіць сабе. Беларус моцна дзяржаў, дзяржыць і будзе дзяржаць сваю песьню, бо гэта Богам дадзены скарб.

У слаўную мінуўшчыню наш народ апяваў нашую славу і магутнасьць. Беларусы зь песьняй ішлі ў бой, зь песьняй паміралі, зь вясёла-пераможнай песьняй вярталіся пасьля перамогі, з сумна-жаласнай пасьля няўдачы. Але зь песьняй... Прыходзяць часы паняволеньня. Колькі-ж тут жалю за мінуўшчыняй, колькі тугі й гора, колькі ненавісьці да прыгнятальнікаў? Усё ў песьні. Пасьля адраджэньне. А колькі-ж зложылася песьняў за гэны кароткі час! І ўзноў паняволеньне, выгнаньне. Ворагі нашы адабралі, вырвалі ад нас усё, нашую мінуўшчыню, нашую зямельку. Аднаго толькі не змаглі яны вырваць — нашай песьні!

Вось нашая галоўная зброя выгнанцаў на чужыне. Веліч і вагу сваей песьні зразумелі й Беларусы ў Монтрэалі, зарганізаваўшы мужчынскі хор «Думка». І тут яшчэ адно. «Думка» — гэта злучаны беларуска-украінскі хор. Тут дружба між братнімі народамі выявілася не на славах і прыгожых сказах, але на дзеле. Украінскі народ, абдараваны Богам тым-жа самым талентам — песьняй, пераўжыўшы ўсё тое, што й Беларусы, ваюе гэтай зброяй-песьняй на выгнаньні. Зразумеўшы важнасьць гэтага змаганьня, прадстаўнікі абодвых народаў злучылі гэтую зброю. «Б'юць у сэрцы мячамі» сваіх і «не даюць чужынцамі быць». «Б'юць у сэрцы» чужых — расказваюць пра сваю слаўную мінуўшчыню, пра сваё гора і крыўду, якая так несправядліва пануе над нашай зямелькай.

Хор мае 28 сьпевакоў. Галасавы склад вельмі добры. Пачынаючы ад першых тэнараў, а канчаючы другімі басамі — гэта малады, яшчэ ня высьпеваны матарыял. Усе партыі выраўнаныя, дамінуе часамі першы тэнар. Было-б пажаданым, каб хор пастараўся прыдбаць яшчэ хаця аднаго добрага контр-баса. Рэпэртуар хору напалавіну беларускі, напалавіну ўкраінскі. Зь беларускага рэпэртуару выконваюцца рэчы пераважна кампазыцыі М. Равенскага і А. Карповіча. Крыху сумнавата, але праўдзіва. На вялікі жаль хор ня мае песьняў іншых нашых кампазытараў, хаця й стараўся іх дастаць.

Хор «Думка» выступаў ужо на пару канцэртах, з гэтага на сьвяце 25 Сакавіка, якое адбылося ў дзень 29 сакавіка ў Монтрэалі. Выступаў таксама і ў радыё і насьпяваў тры песьні на грамафонныя пліткі. Трэба толькі матарыяльнай дапамогі, каб пашырыць і распаўсюдзіць гэтыя пліткі. Канчаючы гэтых пару слоў, я зьвяртаюся з гарачай просьбай да нашых паважаных кампазытараў памагчы сваімі творамі да пашырэньня рэпэртуару хору.

П. С.

ДА НАШЫХ ПРАДСТАЎНІЦТВАЎ

Новая Адміністрацыя «Бацькаўшчыны» правяла кантролю залегласьцяў за газэту ўсіх тых падпішчыкаў, якім газэта, як звычайнай, гэтак і лётніцкай поштай высылалася індывідуальна, і ўстанавіла, што многія зь іх маюць вялікія залегласьці, а некаторыя, у тым ліку й ведамыя беларускія палітычныя й грамадзкія дзеячы, зусім не плацілі за газэту, наражаючы гэтым Выдавецтва на вялікія страты. Усім гэтым асобам, пачынаючы зь мінулага нумару, мы спынілі высылку газэты.

Усіх нашых паважаных Прадстаўнікоў паза Нямеччынай паўторна просім спыніць, пачынаючы з наступнага нумару, высылку газэты ўсім, хто ня ўрэгуляваў належнасьці, або зусім за яе ня плаціць. Гэтае мерапрыемства настойліва просім правесьці КАТЭГАРЫЧНА І З УСЕЙ ДАКЛАДНАСЬЦЮ.

Выдавецтва «Бацькаўшчыны»

Заклік

Беларусы! Каардынацыйны Камітэт Беларускіх Арганізацыяў у Бэльгіі зьвяртаецца з гарачым заклікам да Вас усіх, так як і да ўсіх беларускіх арганізацыяў на чужыне, прыйсьці з грашоваю дапамогаю ў пабудове памятніка на магіле кампазытара

МІКОЛЫ РАВЕНСКАГА

Сваей музыкай і песьняй Нябошчык стварыў сабе несьмяротны памятнік у сэрцы беларускага народу. Скромным выражэньнем нашае пашаны да сьветлай памяці Нябошчыка ёсьць выстаўленьне памятніка, які ня даў-бы зацерціся Ягонай магіле, бо ўспамін аб Ім будзе вечна жывым між намі.

Грашовыя ахвяры просім перасылаць на наступны адрас:

M. St. Mak, 19, Place Hoover, Louvain, Belgique.

Старшыня Каардынацыйнага Камітэту
А. ЗАНКОВІЧ

ДА ЎСІХ БЕЛАРУСАЎ

Дзеля адзначэньня дваццатай гадавіны сьмерці замучанага бальшавікамі выдатнага беларускага паэты Уладзімера Жылкі, Рэдакцыя «Бацькаўшчыны» моцна патрабуе знайсьці на чужыне зборнік ягоных вершаў «На ростані», выдадзены ў Вільні ў 1924 годзе, дзеля скап'яваньня некаторых, зьмешчаных у ім, вершаў. Калі-б хто-небудзь з нашых суродзічаў меў гэты зборнік або ведаў, хто яго мае, просім ветліва па магчымасьці як найхутчэй паведаміць аб гэтым Рэдакцыю «Бацькаўшчыны». Зборнік можа быць скап'яваны самой Рэдакцыяй і ў належным стане і безадкладна зьвернуты назад, а можа яго таксама скап'яваць сам собсьнік, калі баіцца, што падчас перасылкі поштай мог-бы ён загінуць у дарозе.

Рэдакцыя «Бацькаўшчыны»

Прадстаўніцтвы „Бацькаўшчыны"

ПАЗА НЯМЕЧЧЫНАЙ:

1. **У Бэльгіі:** Mr. Borysevic, 19, Place Hoover, Louvain, Belgique.
2. **У Ангельшчыне:** The Whiteruthenian Editorial Foundation 52, Penn Road, London, N. 7. England.
3. **У Францыі:** Будзе пададзена ў наступным нумары.
4. **У ЗША:** Mr. B. Danilovich, 222 Suydam St. New Brunswick, N. J. U.S.A.
5. **У Канадзе:** Mr Navicki, 142 Gladstone Ave Toronto, Ont., Canada.
6. **У Аргентыне:** Asociacion Bielorusa en la Argentina calle Coronel Sayos 2981, 4 de Junio prov. Buenos Aires. Argentina.
7. **У Аўстраліі:** Mr. Jackievic Donat, 60 Fisher Street East Brisbane, Q-ld, Australia.
8. **У Вэнэцуэлі:** Dudzickj Vladimir, Crucesita a San Miquel 74, Caracas, Venezuela.
9. **У Новай Зэляндыі:** Mr. Karanieuski Marian, 88, Hercules Drayve, Roxburgh-Hydro New-Zealand.